

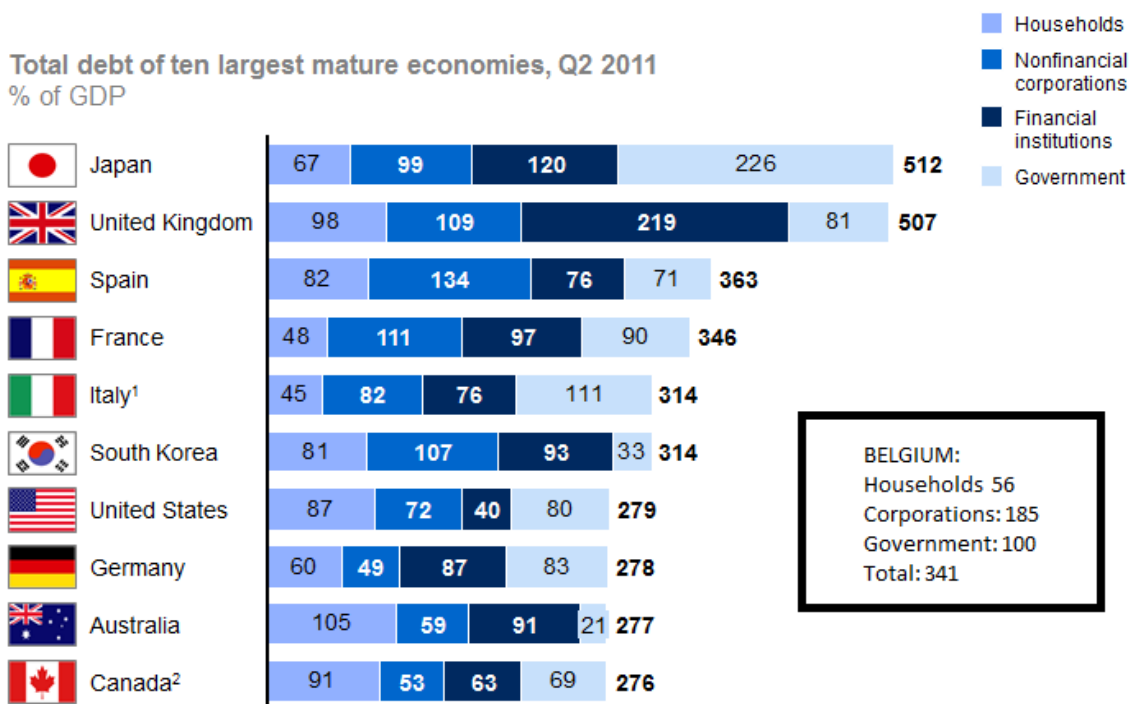
BUDGETTAIRE KEUZES IN BELGIË

IVAN VAN DE CLOOT

Budgettaire uitdaging

Al sinds meer dan twee jaar verkeert Europa in een grote crisissfeer waar het maar niet uit geraakt. Er is al heel veel inkt gevloeid over de oorzaken van de huidige problemen en ongetwijfeld is de waarheid dat elk land erg specifieke problemen kent. Toch is het zo de problemen zich vaak manifesteren in de vorm van te hoog opgelopen schuldposities. Let wel: zowel overheidsschuld als private schuld. Het beeld dat overblijft is dat van maatschappijen die te lang op te grote voet geleefd hebben en de factuur daarvan doorgeschoven hebben naar de toekomst. Terwijl hier gedurende jaren hierbij nauwelijks kritische vragen gesteld werden, is het nu duidelijk dat in grote mate het besef is gegroeid dat dit niet houdbaar is om dit niet te corrigeren. Uiteraard zal de controverse blijven over wie en wanneer net de tering naar de nering moeten zetten. Feitelijk is er geen discussie dat we een traject moeten afstellen om de onvermijdelijke schuldafbouw (deleveraging) in goede banen te leiden.

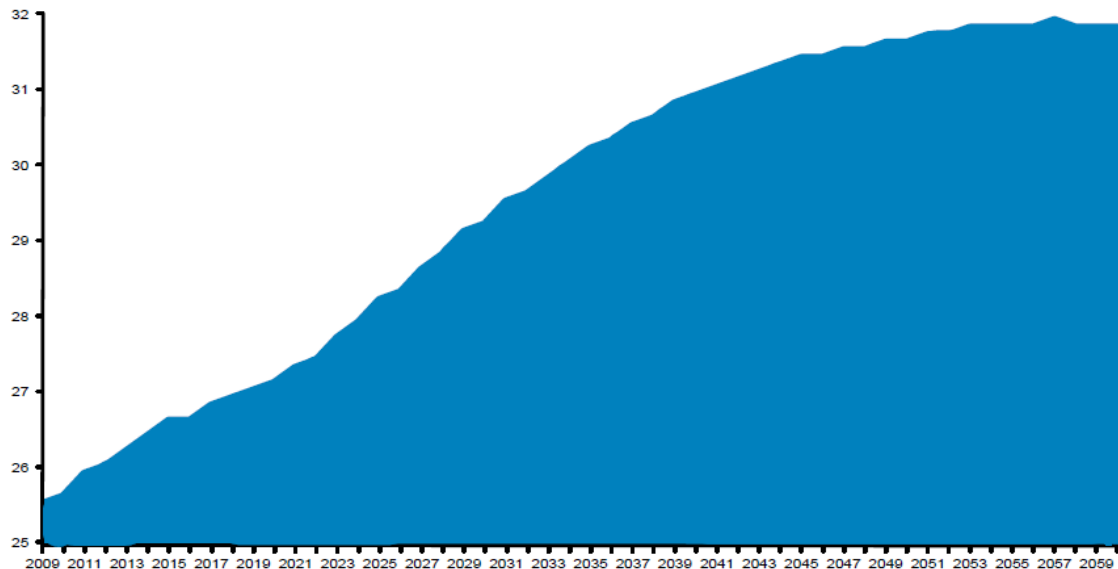
Grafiek 1: Huidige private en overheidsschuld beleid (% bbp)

Bron: McKinsey

De focus op het huidige begrotingstekort en de huidige overheidsschuld onderschat de werkelijke uitdaging enorm. Bij afwezigheid van structurele ingrepen in pensioenen, gezondheidszorg, arbeidsmarkt en economisch draagvlak zullen de sociale uitgaven van ons land volgens de Studiecommissie voor de Vergrijzing toenemen van 25% van het bbp in 2009 tot 32% van het bbp tegen 2060. Dit is geen ver toekomstverhaal. In deze legislatuur stijgen de recurrente pensioenuitgaven en gezondheidsuitgaven immers reeds met meer dan acht miljard euro op jaarbasis. Herhalen we dat de analyses van de Studiecommissie voor de vergrijzing als optimistisch beschouwd dienen te worden (1). Om het nog anders te formuleren: we moeten niet alleen rekening houden met de officiële overheidsschuld, maar ook met de zogenaamde impliciete schuld die pensioenverplichtingen en andere sociale uitgaven betreft.

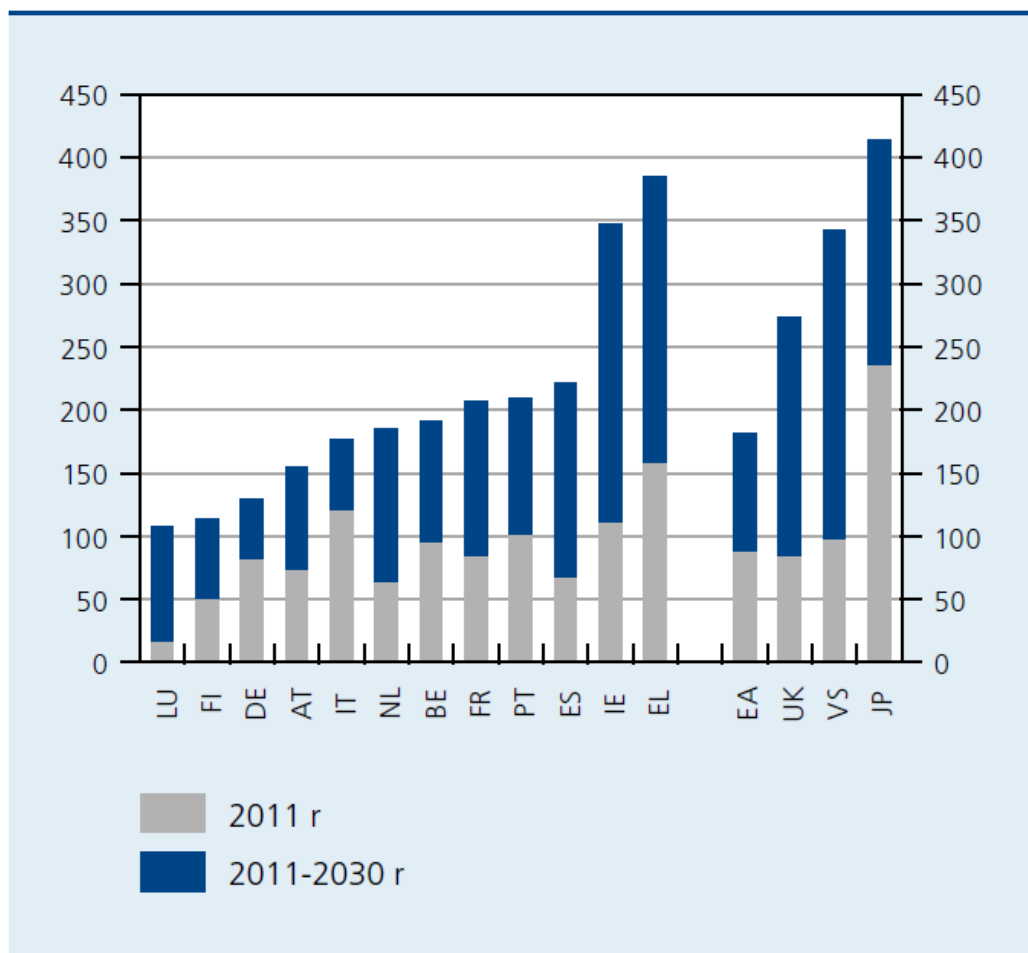
Grafiek 2: Budgettaire kosten vergrijzing (% bbp)

Bron: Studiecommissie voor de vergrijzing, 2010

Het is essentieel om in te zien dat we niet te veel rekenen op een betere economische omgeving de komende jaren omdat de besparing die we moeten realiseren rekening moet houden met nieuwe uitgaven waarmee we geconfronteerd worden ten gevolge van de vergrijzing zoals extra pensioenkosten en gezondheidsbestedingen. Vervolgens mogen we ook niet blind voor alle garanties waartoe de overheid zich de voorbije jaren heeft verbonden tegenover de financiële sector en de Europese steunfondsen (EFSF, ESM, ...). Samen kunnen deze oplopen tot meer dan 100 miljard euro!

Grafiek 3: Overheidsschuld bij ongewijzigd beleid (% bbp)

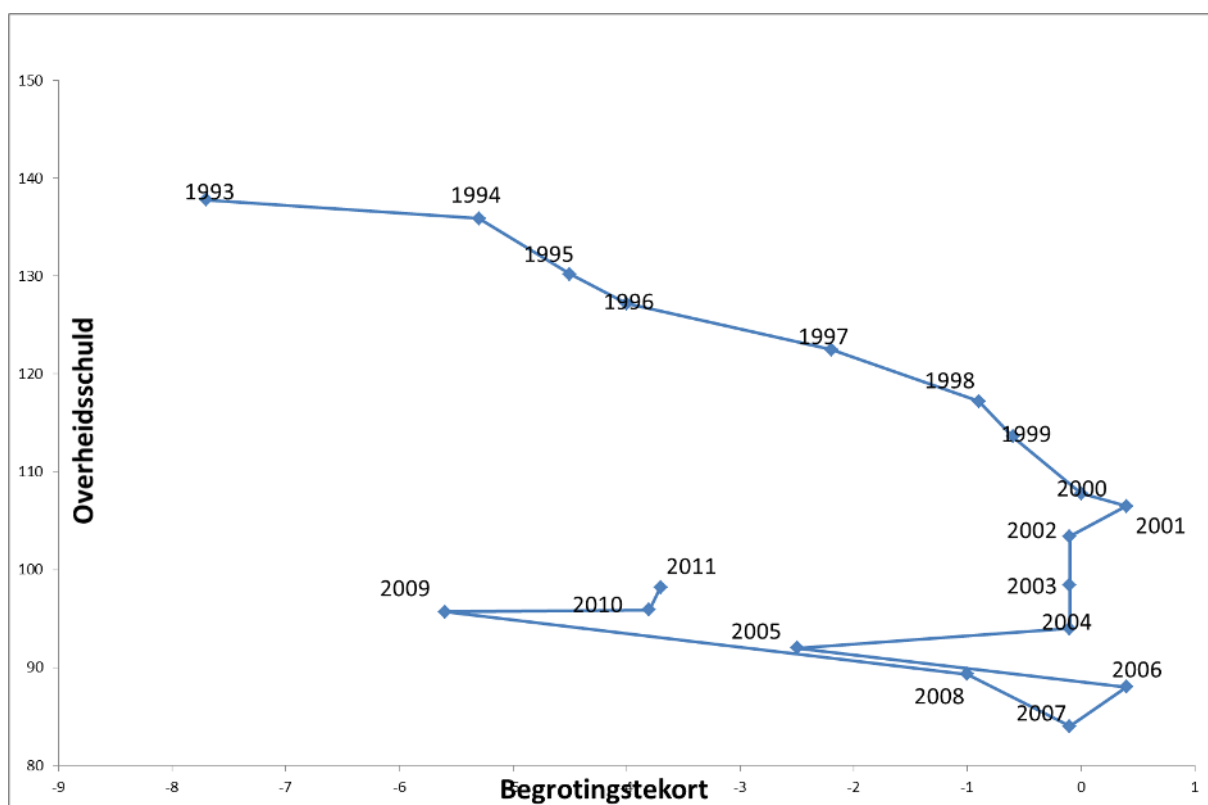
Bronnen: EC, IMF, NBB.

Louter met het oog op de houdbaarheid van de openbare schuld maar ook gezien de morele verantwoordelijkheid voor toekomstige generaties, is het evident dat ons land belangrijke inspanningen moet doen om de publieke schuld te reduceren. Dit is in feite niets anders dan een fatsoenlijk risicobeheer waarbij ook al de garanties die gegund werden niet over het hoofd mogen gezien worden.

Gebrekkige begrotingsdiscipline

De meeste discussies over de houdbaarheid van de openbare financiën vertrekken vanuit de cijfers omtrent begrotingstekort en overheidsschuld. Op dat vlak heeft de crisis een zware slag toegediend met tekorten die oplopen tot bijna 6% van het nationaal inkomen. Het dateert van 1993 dat we nog dergelijke tekortniveaus boekten. Analyses over het structureel onderliggend begrotingstekort waarbij dus eenmalige maatregelen zoals het verkoop van gebouwen en dergelijke buiten beschouwing worden gelaten, wijzen erop dat ons land eigenlijk evenmin een evenwicht boekte aan de vooravond van de crisis.

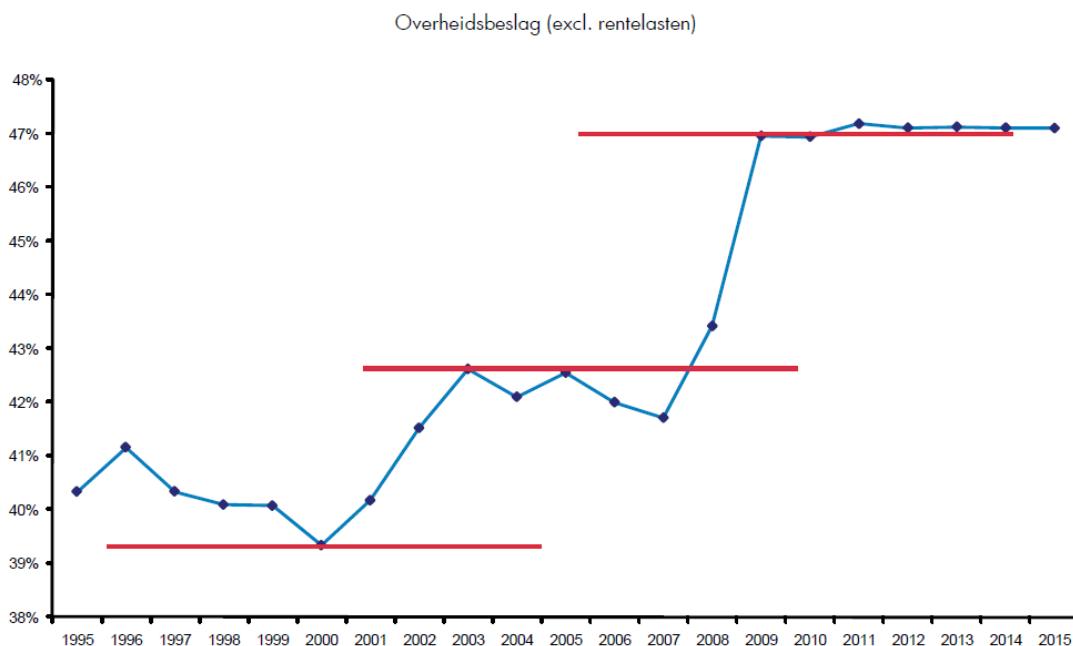
Grafiek 4: Overheidsschuld –en tekort (1993-2011)

Bron: INR

De voorgeschiedenis is gekend: sinds 2000 stegen de uitgaven zonder rentebetalingen veel sterker dan het nationaal inkomen. Dit was voor de leek niet zichtbaar omdat tegelijk de rentelasten erg afnamen. Dit was echter in tegenstrijd met de Brusselse consensus dat we een inverse schuldsneeuwbal zouden creëren om zo ruimte vrij te maken voor de vergrijzingskosten. De conclusie is inderdaad dat ons uitgavenniveau (zonder rentebetalingen) van 42 % van het bbp in 2000 houdbaar was. Nadien heeft men echter de verleiding niet kunnen weerstaan om de lagere rentelasten om te zetten in structureel nieuwe uitgaven zodat het overheidsbeslag in 2010 uitkomt op 50% van het bbp (grafiek 5). De slotsom is dus dat de overheid vandaag op te grote voet leeft waarbij in feite kosten doorgeschoven worden naar toekomstige generaties. Nu moge het duidelijk zijn dat in de diepste crisis sinds de tweede oorlog het niet het meest geschikte moment is om diep de broeksriem aan te trekken. First best is inderdaad in periode van hoogconjunctuur collectief te sparen zodat er ruimte is om de onvermijdelijke crisis op te vangen. Helaas heeft de politiek een structureel probleem om vooruitziend te zijn waardoor we dus vandaag staan voor deze opdracht.

Grafiek 5: Overheidsbeslag (uitgaven excl. rentelasten)

Nu mag de urgentie om budgettair in te grijpen wel groot zijn, toch wordt de inspanning nog regelmatig geminimaliseerd. De inspanning is immers niet groter dan in de jaren 1980, stelt men dan. Hoewel het waar is dat toen ook 5 procent van het nationaal inkomen moest gecorrigeerd worden, horen daar toch enkele kantlijnen bij. De helft van de correctie is destijds gerealiseerd door lagere rentelasten en dat kan moeilijk als een echte inspanning worden beschouwd. Niet alleen konden

ITINERA Summer Seminar 2012

de regeringen toen nog rekenen op een forse rentemeevaller, er werd ook een algemene devaluatie doorgevoerd en besparingen gingen vooral ten koste van investeringsuitgaven. Geen van die sporen is vandaag nog berijdbaar: de rente staat historisch laag en dreigt zelfs de schuld nog groter te maken als ze heropleeft, de euro verhindert de noodrem van devaluatie (denk maar aan Griekenland) en de investeringen staan al op een zeer laag pitje. Op eenmalige ingrepen onder het motto 'verkoop de familiejuwelen' moeten we al evenmin rekenen: het gaat hier om terugkerende besparingsnoden en veel juwelen zijn al verpatst. Daarenboven is het financieringsplaatje van het intussen federale België danig gecompliceerd geworden. De aankomende besparingsronde botst dan ook op de onderfinanciering van het federale niveau. De werkelijke correctie vond in de jaren tachtig voor tweederde plaats door belastingverhogingen, vooral op arbeid. Vandaag is deze optie hoegenaamd uitgesloten aangezien we vandaag ook geconfronteerd worden met een concurrentieprobleem en onze arbeidsfiscaliteit vandaag wereldkampioen is (zie echter verder). Misschien dat er in andere belastingvormen enige marge zit maar dan zou dit sowieso best gebeuren in de vorm van belastingverschuiving weg van arbeid in plaats van een algemene lastenverhoging.

Ons land heeft in het verleden een gebrek aan discipline vertoond om in goede jaren reserves op te bouwen voor slechtere tijden. Om het politieke risico van onmiddellijke gratificatie ten koste van de toekomst in te dijken, moet zoveel mogelijk het budgettaire beleid op automatische piloot worden gezet via een zogenaamd Automatic Budget System. Het systeem berust op twee elementen. Ten eerste moet een lange termijn doelstelling voor de overheidsschuld en het sociale zekerheidsdeficit worden vastgelegd. Ten tweede moeten, op basis van de te bereiken doelstelling, de projecties bepalen welke de verwachte budgettaire deviaties zullen zijn en de nodige bijdrageaanpassingen worden berekend. De doelstellingen worden om de 5 jaar herzien door een technisch stuurcomité in functie van de evolutie van de groeiperspectieven of de demografische veranderingen.

Reeds genomen begrotingsmaatregelen

We hebben reeds gezien dat we ondanks het vaak in België gehoord pleidooi dat Europa dwingender moet optreden zelf recent nog de afspraken met Europa schonden. De literatuur toont ook dat druk van buitenaf in de vorm van onafhankelijke begrotingsinstellingen erg belangrijk kunnen zijn voor een gezond begrotingsbeleid¹. In maart van dit jaar leverde de Hoge Raad voor Financiën (HRF) haar advies af voor de begrotingscijfers tot 2015 maar de regering heeft gemeend daar te moeten van afwijken. Zo mikt men in 2013 nog slechts op een tekort van 2.15% van het BBP in plaats van de door de HRF geadviseerde 1.9% van het BBP. Uit onderstaande tabel blijkt ook dat de overheid ervan uitgaat om het tekort van 3,7% in 2011 weg te werken tegen 2015 door enerzijds de

¹ Van Meensel, L. en D. Dury, Nut en doelmatigheid van begrotingsregels en onafhankelijke begrotingsinstellingen, Economisch tijdschrift, NBB, 2008

ITINERA Summer Seminar 2012

totale ontvangsten te laten toenemen met 2,6% van het BBP en de uitgaven te reduceren met 1,1% van het BBP. Dit impliceert dus dat 70% van de correctie aan de inkomstenkant wordt gezocht en 30% aan de uitgavenkant.

Tabel 1: Begrotingsobjectieven Belgische overheid

	2011 Niveau	2011 %bbp	2012	2013	2014	2015
Vorderingensaldo per subsector						
1. Gezamenlijke overheid	-13.709	-3,7	-2,8	-2,15	-1,1	0,0
2. Federale overheid	-12.438	-3,4	-2,4	-2,15	-1,2	-0,1
3. Gemeenschappen en gewesten	-888	-0,2	-0,2	-0,1	0,0	0,0
4. Lokale overheid	-158	0,0	-0,2	0,1	0,1	0,1
5. Sociale verzekeringsinstellingen	-225	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Gezamenlijke overheid						
6. Totale ontvangsten	182.412	49,4	51,3	51,3	51,6	52,0
7. Totale uitgaven	196.121	53,1	54,0	53,5	52,7	52,0
8. Vorderingensaldo	-13.709	-3,7	-2,8	-2,1	-1,1	0,0
9. Interestbetalingen (EDP)	12.196	3,3	3,5	3,5	3,4	3,4
10. Primair saldo	-1.513	-0,4	0,7	1,3	2,3	3,4
11. Eenmalige en tijdelijke maatregelen	-1.844	-0,5	0,3	0,0	0,0	0,0
Belangrijkste componenten van de ontvangsten						
12. Totale belastingen	108.023	29,2	30,5	30,6	30,8	31,1
12a. Belastingen op productie en invoer	46.627	12,6	13,1	13,0	13,1	13,2
12b. Belastingen op inkomen, vermogen,...	58.729	15,9	16,7	16,9	17,0	17,1
12c. Kapitaalbelastingen	2.667	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8
13. Sociale bijdragen	61.593	16,7	17,0	17,1	17,1	17,1
14. Inkomen uit vermogen	3.709	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
15. Andere	9.088	2,5	2,7	2,7	2,7	2,7
16. Totale ontvangsten	182.412	49,4	51,3	51,3	51,6	52,0
p.m. Gobale heffing	171.370	46,4	47,9	48,2	48,4	48,7
Belangrijkste componenten van de uitgaven						
17. Consumptieve bestedingen (bezoldigingen en intermediair verbruik)	60.170	16,3	16,5	16,1	15,8	15,4
18. Sociale uitkeringen	92.983	25,2	25,8	25,9	25,8	25,7
waarvan Werkloosheidsuitkeringen	6.669	1,8	1,8	1,8	1,8	1,7
19. Interestlasten	12.196	3,3	3,5	3,5	3,4	3,4
20. Subsidies	9.544	2,6	2,7	2,6	2,5	2,5
21. Bruto-investeringen in vaste activa	6.256	1,7	1,8	1,6	1,5	1,5
22. Andere	14.972	4,1	3,8	3,7	3,6	3,5
23. Totale uitgaven	196.121	53,1	54,0	53,5	52,7	52,0

Bron: Belgische stabiliteitsprogramma 2012-2015

ITINERA Summer Seminar 2012

Tabel 2 toont de samenstelling van de maatregelen inzake overheidsontvangsten die reeds in 2012 werden genomen.

Tabel 2: Structurele maatregelen en factoren inzake overheidsontvangsten

	2012 r
Belastingen	3 534
waarvan:	
Inkomens uit kapitaal	1 078
Veranderingspercentage van de belastingaftrek voor risicokapitaal ..	715
Nucleaire rente	300
Voordelen in natura	370
Btw en accijnzen	298
Strijd tegen de fiscale fraude en betere inning	380
Verhoging van de belastingvrije som	0
Aftrek voor energiebesparende investeringen	0
Socialezekerheidsbijdragen	47
Niet-fiscale en niet-parafiscale ontvangsten	456
Totaal	4 037
<i>p.m. In % bbp</i>	<i>1,1</i>

Bronnen: Begrotingsdocumenten, FOD Financiën, RSZ, NBB.

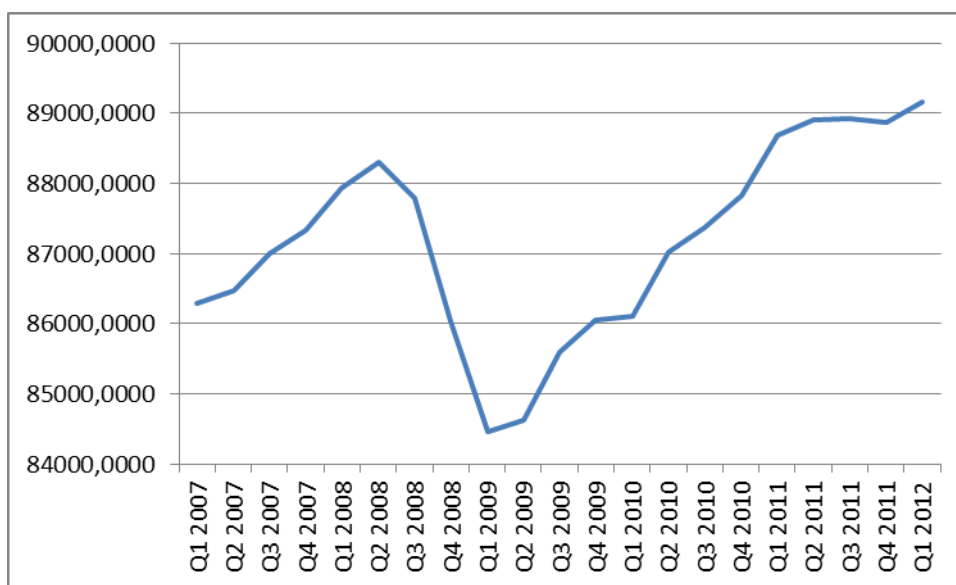
We zouden aan het einde van 2012 moeten uitkomen op een begrotingstekort van 2,8% van het bbp. Omdat er in 2013 belangrijke eenmalige maatregelen wegvallen, zou het begrotingstekort tegen einde van het volgende jaar zonder bijkomende maatregelen oplopen tot 3,1% van het bbp. Dat betekent dat de overheid bij de opmaak van de begroting 2013 3,7 miljard euro moet besparen om de afspraak met de Europese Commissie om op een tekort van 2,15% uit te komen, niet te missen. Moet het nog gezegd dat door de doelstelling voor 2013 te versoepelen en de belangrijke component one shots, de inspanningen nadien nog verder toenemen?

Relance versus austeriteit

Houdt België zich aan de Europese afspraken?

Economen zijn in staat om eeuwig te blijven discuten over de juiste timing van relance versus schuldafbouw. Nochtans kan een groot deel van dit debat geobjectiveerd worden. Zo is het essentieel om na te gaan wat de staat van de economische activiteit is. Uiteraard kan dit op veel wijzen bekeken worden maar grafiek 6 toont alvast dat we een duidelijk onderscheid kunnen maken tussen de vrije val van het nationaal inkomen in 2009 terwijl vandaag de economische groei zeker nog niet bevredigend is, maar alvast niet gelijkaardig is aan toen.

Grafiek 6: Niveau van het Belgisch BBP

Bron: INR

Bovendien is het zo dat er veel meer marge voor het stimuleren van de economie zou zijn door het verhogen van overheidsuitgaven, indien een goede economische jaren reserves werden aangelegd. We hebben in het bovenstaande gezien dat dit helaas niet het geval is voor ons land.

Uiteraard moeten we ook rekening houden met de Europese controle. We beseffen immers allen meer dan ooit dat om de muntunie te doen werken, elk individueel land zich moet inschrijven in een Eurozone-context. Toen we in 2009 een begrotingstekort bereikten van bijna 6% van het BBP, werd de buitensporige tekortprocedure tegen ons land opgestart. We spraken met Europa af dat we elk

ITINERA Summer Seminar 2012

jaar een budgettaire inspanning zouden leveren van 0.75% van het BBP in de periode 2011-2012. We beloofden ook meer te doen indien er budgettaire of economische meevallers waren. Ondanks dat we een economische opleving kenden die veel sterker was dan verwacht met 2.2% groei in 2010 en 2.0% groei in 2011, heeft ons land zich niet gehouden aan de Europese afspraken. In 2011 eindigden we het jaar immers met een tekort van 3.7% van het bbp wat slechts 0.1% minder was dan in 2010 en dit ondanks een tweede jaar van groei boven 2%. Gecorrigeerd voor de economische cyclus berekende de Europese Commissie dat ons land slechts een structurele inspanning leverde van 0.5% in plaats van de minimaal beloofde inspanning van 0.75% van het nationaal inkomen.

Het europact vergt een terugdringing van structurele tekorten, dit zijn de tekorten die onafhankelijk zijn van de economische conjunctuur. Het ziet er naar uit dat België wat dat betreft één van de grootste uitdagingen van de eurozone wacht. Zuiver Keynesiaans relancebeleid, waarbij bijkomende overheidsschuld wordt gemaakt om de economie te stimuleren, heeft in België maar een heel kleine ademruimte. Om echt iets te betekenen zou België eerst een grondige herschikking van overheidsuitgaven moeten overwegen, om zo ruimte te maken. De politieke bereidheid om een dergelijke oefening te doen is niet aanwezig.

In tijden dat we zoveel spreken over Europese governance is het duidelijk dat ook België zich dient te beseffen dat de Europese instellingen rekenen op meer loyale invulling van de gemaakte afspraken.

Coördinatie met het monetaire beleid

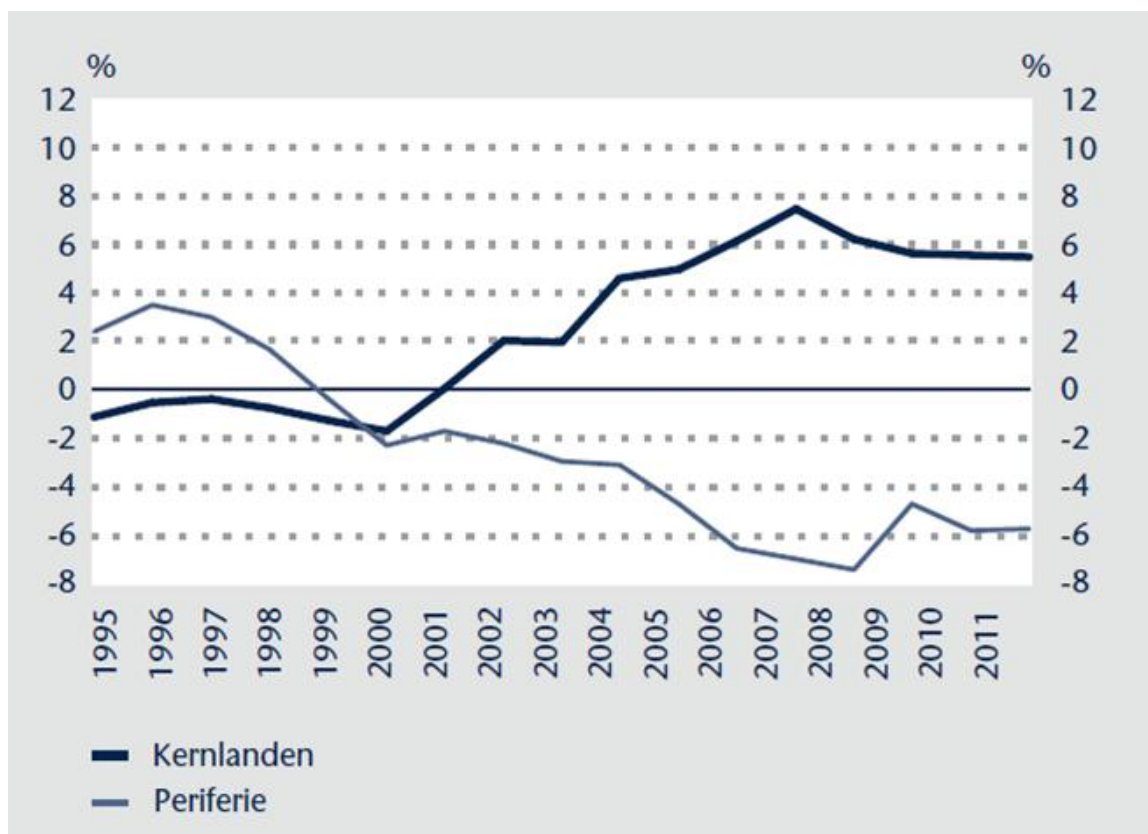
Op dit moment worden er immense inspanningen gedaan door de monetaire autoriteiten om de economie zoveel mogelijk te stimuleren door een ultrasoepel rentebeleid. Niet alleen wordt de kortetermijnrente rechtstreeks laag gehouden, maar ook de lange termijnrente wordt via een beleid van zogenaamde kwantitatieve versoepeling zo laag mogelijk gehouden. Ooit zullen de centrale banken hiermee ophouden. Op dat moment kan de rente op overheidspapier sterk verhogen wat zal betekenen dat dan de inspanningen om de begroting recht te trekken nog veel zwaarder worden door de hoge rentebetalingen op de overheidsschuld.

In het beste geval bereiken we een (expliciete of impliciete) coördinatie tussen het monetair en budgettair beleid. Hierbij hoeft de centrale bank niet de rente snel op te trekken omdat het risico op inflatie afneemt als inspanningen worden gedaan om de begroting te saneren. Dit is inderdaad een optimale verhouding tussen monetair en budgettair beleid. Een nachtmerriescenario daarentegen zou zijn dat de overheden niet willen inzien dat de begrotingen gesaneerd moeten worden waardoor de centrale bank verplicht wordt om de rente op te trekken om geen inflatierisico's toe te laten. Daardoor worden de rentebetalingen op de schuld echter nog zwaarder waardoor het nog moeilijker wordt om de begroting recht te trekken (2).

Budgettaire coördinatie in Europa

Er zijn vandaag in Europa een aantal landen die geplaagd worden door hoge werkloosheid maar ook een competitiviteitsprobleem hebben. Indien deze landen over beleidsautonomie zouden beschikken inzake budgettaire en wisselkoersbeleid, dan konden ze hun economie uit het slop halen zonder dat daardoor hun concurrentiepositie nog verder zou verzwakken. Op het vlak van een individuele lidstaat beschikt men vandaag echter nog maar over één instrument om twee doelstellingen te bereiken (lagere werkloosheid en een verbetering van de handelsbalans). Door beleidscoördinatie tussen landen met een tekort en een overschot op de handelsbalans kan echter toch de dubbele crisis aangepakt worden.

Grafiek 7: Onevenwichten in betalingsbalansen in Europa (% bbp)

Het resultaat van een goed begeleide devaluatie is een zogenaamde expenditure switch waarbij de daling in de binnenlandse vraag wordt gecompenseerd door meer export. Hetzelfde resultaat kan bereikt worden zonder devaluatie als bijvoorbeeld een land als België een deflatoir beleid voert door het overheidsbeslag terug te dringen terwijl het meer exporteert omdat landen met belangrijke

ITINERA Summer Seminar 2012

handelsbalansoverschotten zoals Duitsland de interne vraag stimuleren. Het zou verkeerd zijn het voor te stellen alsof dit ten koste gaat van onze Oosterburen. Door beleidscoördinatie komen we integendeel tot een vereiste herbalancering van de economie. Uiteraard moeten landen die met hun concurrentievermogen worstelen in de eerste plaats orde op zaken stellen op dat vlak, maar net zoals vroeger een devaluatie een sanering faciliteerde, kan hetzelfde vandaag bereikt worden in de muntunie door Europese beleidscoördinatie. De vraag of ook rekening gehouden moet worden met politiek-economische overwegingen zoals dat als we vandaag niet saneren, het nooit zal gebeuren, laten we hier buiten beschouwing.

In het crisisbeheer in de eurozone kunnen er ook groeistimuli afgesproken worden op Europees niveau. Er zijn de geëigende kanalen van de Europese Investeringsbank en de Structuurfondsen. Daarenboven zijn er de discussies over Projectobligaties om grote infrastructuurfondsen te ondernemen. Vanuit Belgisch perspectief is dergelijke coördinatie inderdaad veel effectiever dan we zelf een budgettaire impuls zouden toedienen waarvan het effect grotendeels verloren gaat door ons hoog importlek. Alleen moeten we vaststellen dat het recent afgesproken Groeipact zeer bescheiden is in omvang, onzeker in reëel beschikbaar budget en onduidelijk in investeringsdoeleinden. Keynesiaans beleid is veel meer dan een budgettaire oefening: het is ook een politieke oefening om budgetten te definiëren en te besteden op een aangepaste en effectieve wijze. Precies daar knelt vaak het schoentje, zeker wanneer er daarenboven Europese politieke coördinatie mee gemoeid is.

Idealiter zou vandaag de inspanning van deficitaire landen dus vergemakkelijkt worden doordat er andere landen zijn die de vraag op peil houden. Het is echter niet ons land dat realistischere wijze een grote impact kan hebben. Bovendien kampt ons land ook met een competitiviteitsprobleem waardoor de lopende rekening helemaal niet de overschotten vertoont van jaren geleden. Integendeel de Nationale Bank stelt voor ons land dit jaar een tekort op de lopende rekening van 1,4% van het nationaal inkomen vast. Zo bekeken levert ons land misschien al een grotere bijdrage aan de Europese vraag dan het zich kan veroorloven.

Saneren = expansief?

Recent werd veelvuldig verwezen naar bekend onderzoek van Harvardeconoom Alesina over historische budgettaire saneringsoperaties. Dit kwam met name opnieuw sterk onder de aandacht omdat Alesina werd uitgenodigd door de vergadering van Ecofin-ministers op 15 april van 2010 (3). De stelling is dat een budgettaire saneringsoperatie niet per definitie negatief inwerkt op de economie. Op basis van grote saneringsoperaties in OESO-landen sinds 1980 komt tot de conclusie dat succesvolle besparingen respectievelijk voor 70% uit uitgavenverminderingen bestonden en voor 30% uit inkomstenmaatregelen. Van de besparingsoperaties die een negatieve economische impact hadden, maakten belastingsverhogingen daarentegen 63% uit van de totale inspanning.

Geloofwaardige saneringsinspanningen kunnen uiteraard een belangrijk effect genereren op het

vertrouwen van de bevolking waardoor deze bijvoorbeeld meer gaat consumeren of investeren. Als meer mensen overtuigd zijn van de noodzaak ervan, kan een sanering dan ook minder economische schade toebrengen dan verwacht. Dit wijst er in elk geval op dat het essentieel is om een zo groot mogelijk draagvlak te creëren door de bevolking correct te informeren over de onvermijdelijkheid en wenselijkheid van de sanering. In België is er alvast vandaag een grote consensus onder sociale partners om tenminste het stabiliteitsprogramma zoals overgemaakt aan de Europese Commissie uit te voeren.

Toch zou het naïef zijn om ervan uit te gaan dat de noodzakelijke correctie geen enkele economische impact zou hebben. Niet alleen de omvang van de inspanning noopt tot enige voorzichtigheid, maar in het verleden waren er omstandigheden die de effecten van een budgettaire verstrakking compenseerden. Het Ierse besparingsplan van 1986 wordt aangehaald als het typevoorbeeld van een budgettaire correctie waaronder de economie niet leed, in tegendeel zou er zelfs een stimulerend effect plaatsgevonden hebben. We kunnen daarbij echter niet uit het oog verliezen dat een en ander mogelijk was omdat het Ierse pond in 1986 het Europees Monetair Systeem verliet met een devaluatie van 10 (4). In Belgische context is dit uiteraard niet meer mogelijk en als in heel Europa de begrotingen worden verstrakt is het zelfs niet uitgesloten dat dit de euro tegenover andere munten eerder versterkt dan verzwakt.

Het zou dan ook verkeerd zijn om ervan uit te gaan dat een budgettaire verstrakking neutraal zou zijn, laat staan stimulerend zou werken. De voorbeelden uit het verleden bevatten ook gevallen waar de rente erg terugviel na de sanering. Dit is nu voor de meeste landen niet mogelijk aangezien vandaag de rente reeds op een bodemniveau hangt. Uiteraard kan dit wel spelen in landen waar de rente net omwille van de angst voor budgettaire ontsporingen sterk opgelopen is, denken we aan de Zuid-Europese landen. Wat wel belangrijk is het besef dat door budgettaire correcties de Europese Centrale Bank meer bewegingsruimte krijgt om het rentebeleid soepel te houden en zo economisch ondersteuning te bieden (cf. supra 4.1).

Saneren in een land met hoge overheidsschuld

Het is dus belangrijk om rekening te houden met de context om in te schatten wat de impact kan zijn van een saneringsoperatie. Erg specifiek voor ons land is uiteraard de hoge expliciete en impliciete schuld. Recent onderzoek (5) suggereert dat schuld niveaus boven 90% in het verleden een zware tol eisen op het vlak van economische groei (tot meer dan 1% op jaarbasis). Indien veel schuld in buitenlandse valuta noteert dan zou de drempel reeds op 60% van het bbp liggen. Nu heeft België het voordeel van de schuld vooral in euro uit te hebben staan en bovendien spaart de bevolking voldoende om potentieel zelf in te staan voor het absorberen ervan. Dit zou betekenen dat voor ons 90% eerder een kritiek schuld niveau zou zijn.

ITINERA Summer Seminar 2012

De periodes waarin landen extreme hoge schuld hadden zijn de volgende:

- jaren 1920 en 1980 tot heden in België,
- jaren 1920 in Frankrijk,
- Griekenland in de jaren 1920, 1930 en 1990 tot heden,
- Ierland in de jaren 1980,
- Italië in de jaren 1990,
- Spanje in de jaren 1990,
- Groot-Brittannië in het interbellum en voor 1860
- Japan in het voorbije decennium

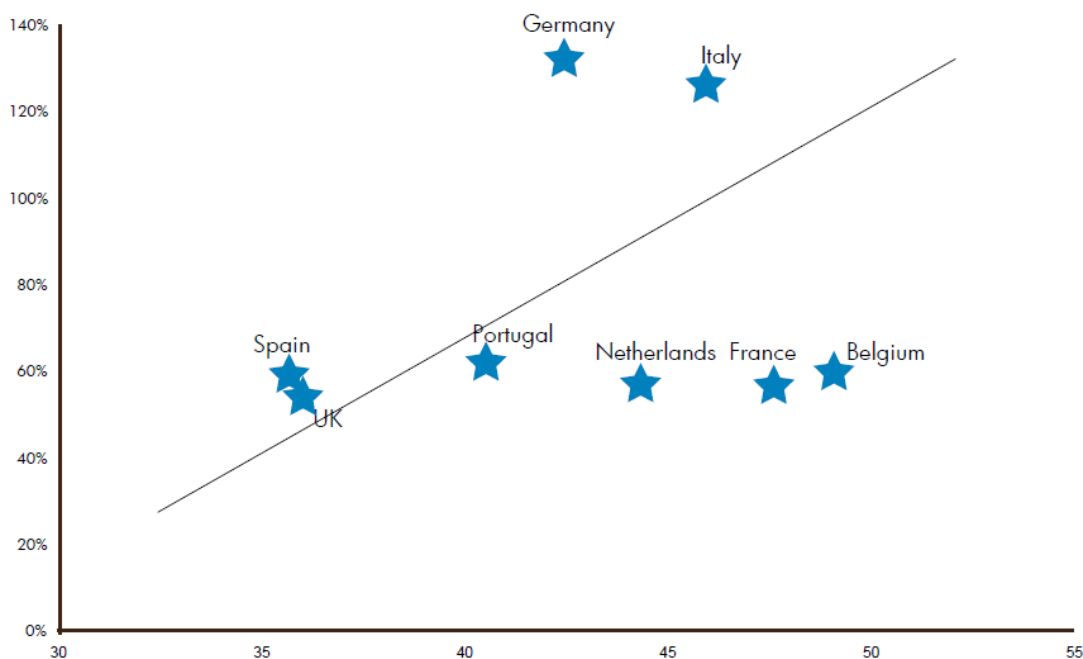
Nu zal het duidelijk zijn dat hoge schuld en lage groei elkaar versterken. Hogere schuld kan het economisch potentieel drukken, maar evengoed zal een diepe economische crisis (zeker als die samenhangt met een financiële crisis) leiden tot een hogere schuld (in absolute termen of relatief tegenover de omvang van de economie).

Merken we nogmaals op dat deze oefening enkel rekening houdt met de expliciete schuld terwijl de impliciete schuld in termen van pensioenverplichtingen en andere sociale uitgaven minstens even hoog ligt.

Internationaal onderzoek toont aan dat in slechte economische tijden er vaker pogingen zijn om te saneren, maar dat het niet evident is om ze met succes af te ronden. Landen met een hoge schuld kunnen via een goed onderbouwd saneringsplan ongeruste belastingbetalers en schuldeisers opnieuw vertrouwen inboezemen wat essentieel is voor een gezond economisch herstel. Begrotingscredibiliteit is een erg waardevol goed dat erg moeilijk terug te winnen is eenmaal verloren.

Als we kijken naar de omvang van de budgettaire aanpassingen in België en een aantal andere Europese landen volgens de stabiliteitsprogramma's die ze hebben overgemaakt aan de Europese Commissie dan valt op dat landen met een zelfs fiks lagere belastingsdruk dan ons land, toch veel meer corrigeren aan de uitgavenkant terwijl ons land een overwicht van inkomstenmaatregelen neemt.

Grafiek 8: Aandeel van de budgettaire aanpassing op het conto van uitgavenbeperkingen tegenover de belastingsdruk (% bbp)

Slim relancebeleid

Voorgaande heeft reeds bevestigd dat ons land helaas weinig bewegingsruimte heeft wegens een gebrek aan begrotingsdiscipline in goede tijden. Toch bestaat de vraag in welke mate er geen groei-impulsen gegeven kunnen worden. Hier volgen enkele pistes op dit vlak.

Het groeirecept

Economische groei is een noodzaak, te meer daar de hoge bijkomende kost van de vergrijzing — conservatief geschat op 4% van het BBP tegen 2030— op ons af komt. We kunnen deze uitdaging ook positief benaderen. Het creëren van duurzame economische groei is minder complex dan het lijkt. Vooreerst weet iedereen dat groei het resultaat is van het investeren in mensen, kennis, technologie, infrastructuur en instituties die voldoende economisch vertrouwen afdwingen maar ook het ondernemerschap en het nemen van risico's stimuleren. Een goed onderwijssysteem, investeringen in levenslang leren, ruime budgetten voor R&D en innovatie, een moderne infrastructuur

ITINERA Summer Seminar 2012

(breedband, HST-netwerken, rekeningrijden, smart grids), competitieve markten voor goederen en diensten, een stimulerende in plaats van een ontmoedigende fiscaliteit, efficiënte overheden en rechtszekere regels,... het zijn enkele evidente bouwstenen voor een groeiklimaat. Net zozeer als een gezonde marktwerking die de diverse drijvers van groei aanzet tot innovatie, die hun verdiend succes ondersteunt, die concurrentie eerlijk en scherp houdt en die duidelijke taakverdeling tussen privé en publiek realiseert. En al deze bouwstenen renderen het best in een macro-economische omgeving die relatief stabiel wordt gehouden.

Het universele groeirecept:

- investeren in mensen
- investeren in kennis, technologie en infrastructuur
- investeren in instituties -> vertrouwen, ondernemerschap en risico's
- goed gereguleerde marktwerking
- garanderen van een stabiele macro-economische omgeving

Dit universele groeirecept werkt altijd met een aanzienlijke vertraging. Onze huidige economische prestaties zijn het gevolg van investeringsbeslissingen uit het verleden. Vandaag rendeert nog steeds veel menselijk en fysiek kapitaal dat gevormd of geproduceerd werd in de periode van 1960 tot 1980. Ook zullen de investeringen van vandaag niet onmiddellijk renderen. Bijkomende investeringen in het onderwijs renderen pas na één tot twee decennia. Het duurzaam verhogen van de economische groei kan dus niet gebeuren van vandaag op morgen. Een plotse verhoging van de uitgaven of van de consumptie als gevolg van monetaire of budgettaire stimulansen heeft natuurlijk wel een direct – maar tijdelijk -positief effect op de economische parameters. Het belang van een toename van de algemene productiviteit in onze economie mag niet onderschat worden. Als onze productiefactoren arbeid en kapitaal efficiënter benut worden en een hogere economische productie kunnen realiseren, stijgen zowel de consumptie als het nationale inkomen. Productiviteit is dan ook de belangrijkste bron van welvaart voor een moderne economie. Als de productiviteit stijgt, wordt de bevolking rijker. De uitbouw van de Europese welvaartstaat werd mogelijk gemaakt door de historische toename van de economische productiviteit na 1945. Deze hogere productiviteit werd gematerialiseerd in alsmat betere technologie. We mogen dan ook stellen dat technologie de fac-tuur van onze welvoartsopbouw heeft betaald. Als we deze redenering doortrekken, moeten we dus verder investeren in betere technologie als we meer welvaart nastreven.

Daarnaast moeten we ook beseffen dat de post-industriële economie van het rijke Westen voor een diepgaande transformatie staat. Een groot deel van de drijvers van recente economische groei – vooral consumentenkrediet, vastgoed, financiële diensten en overheidsuitgaven met schulden – zijn niet duurzaam gebleken. Grote dienstensectoren kennen dan weer een lage productiviteitsgroei, bijvoorbeeld in onderwijs en gezondheidszorg. De industriële economie heeft een technologisch plateau bereikt waardoor productiviteitsgroei is vertraagd: de zogenaamde “Grote Stagnatie”. De fameuze “nieuwe economie” draagt veel bij aan productiviteit en creëert ook zelf jobs. Maar dit

ITINERA Summer Seminar 2012

werkt eerder concentrerend dan spreidend, waardoor breedgedragen groei en werkgelegenheid vandaag minder evident zijn dan een generatie geleden. Kortom: productiviteitsgroei is cruciaal, maar is minder gemakkelijk dan vroeger en rendeert minder algemeen dan vroeger.

Elk debat over meer welvaart moet het verbeteren van de productiviteit centraal te stellen. Het is natuurlijk altijd mogelijk om een economie tijdelijk sneller te laten groeien door het promoten van overconsumptie via lage interestvoeten of door andere financiële kunstgrepen. Dit zijn echter geen duurzame opties. Na elke schuldenopbouw volgt immers altijd een schuldenafbouw. Productiviteitsgroei verbeteren zal structurele maatregelen vergen, gelet op de algemene status van onze post-industriële economie.

De opportuniteit van de groene economie

Elke energietechnologie heeft voor- en nadelen. Toch moeten we de bestaande technologieën verder gebruiken en verbeteren om ons energiesysteem gradueel te laten evolueren tot een duurzamer systeem. Systeemdenken moet centraal staan in het transitiebeleid. Hernieuwbare energietechnologieën kunnen optimaal gevaloriseerd worden indien deze gekoppeld worden aan opslag-, transport- en back-up capaciteit. Zoniet botst het populaire beleid op basis van productiesubsidies vlug op de eigen beperkingen.

We praten al veel langer over de fossiele schaarste en onze afhankelijkheid van enkele olie-exporterende landen. Toch gebeurt er zeer weinig. De R&D-uitgaven voor energietechnologieën zijn de afgelopen decennia zelfs gedaald in absolute bedragen. De meeste rijke landen hebben natuurlijk wel klimaatplannen met lange lijstjes van maatregelen voor de verschillende economische sectoren en energietechnologieën. Een duidelijke visie op de noodzakelijke technologische dynamiek is echter schaars. Veelal wordt gekozen voor gemakkelijksoplossingen zoals het voorzien van subsidies zonder een grondige evaluatie van de bereikte resultaten. Heel wat lobbyisten kunnen hier best mee leven...

Een succesvolle energietransitie hangt vooral af van het installeren van krachtige hefboomen zoals het prijsinstrument en R&D-inspanningen. Het is niet nodig om enkele uitverkoren technologieën massaal te promoten. De knuffeltechnologieën uit het recente verleden stellen momenteel weinig voor... De concurrentie tussen technologieën en reductie-opties zal de noodzakelijke selectie baseren op relatieve efficiëntievoordelen.

De technologie voor hernieuwbare elektriciteit is erg arbeidsintensief. Elke windturbine moet apart worden gebouwd, geassembleerd, gezet en onderhouden. Hernieuwbare energie creëert dus veel jobs omdat ze zoveel arbeid vergt. De klassieke energievoorziening, met de grote centrales, is eerder kapitaalsintensief waardoor er relatief weinig mensen werken. De nieuwe, groene jobs concurreren dus niet meteen met die andere banen. De EU rekent tegen 2020 op 410.000 bijkomende

ITINERA Summer Seminar 2012

jobs in hernieuwbare energie. Zulke getallen zijn zeker haalbaar. Zeker voor landen met een sterk industrieel beleid is groene energie een interessante optie. Duitsland bijvoorbeeld heeft de laatste 6 à 7 jaar alleen al in de sectoren van hernieuwbare energie 250.000 jobs kunnen creëren. De Duitse regering wil dit tegen 2020 laten groeien tot 400.000 nieuwe banen, of 1 procent van de arbeidsbevolking. In België groeit de sector van de groene energie eveneens. Zeker als het gaat over biomassa en biogas zijn er veel Belgische bedrijven met goede expertise. Maar het zal niet makkelijk zijn om het Duitse succes te imiteren. Wie eerst in dat soort nieuwe sectoren een doorbraak kan realiseren, die kan daarvan natuurlijk de meeste vruchten plukken.

Je moet uiteraard wel afvragen tegen welke kost die jobs op de arbeidsmarkt komen. Alle groene jobs, zeker die rond groene elektriciteit, steunen op subsidies. Dat wordt dan weer doorgerekend in de prijs per kilowattuur en is voor rekening van de consument. Als de overheid op die manier tienduizenden jobs wil creëren, neemt dat een enorme hap uit het budget.

Door de kapitaalschaarste is het misschien niet zo gemakkelijk om niet-essentiële projecten, zoals groene initiatieven vaak gezien worden, gefinancierd te krijgen. Toch betalen de projecten rond energie-efficiëntie en -besparingen zich op korte termijn terug.

DERDE BETALERPRINCIPE

Een heel interessante piste bestaat eruit om op dit moment investeringen aan te zwengelen die zich op lange termijn terugverdienen. Indien men bijvoorbeeld vandaag schoolgebouwen zou isoleren door het plaatsen van dubbele beglazing dan stimuleert men de economie in de crisis terwijl de maatregel op lange termijn neutraal is voor de openbare financiën. Men spaart immers verwarmingskosten uit in de toekomst.

Groene jobs zijn een belangrijk potentieel. Vooral projecten die zichzelf terugverdienen geven de energiebesparingen die ze opleveren zijn prioritair.

Hernieuwbare energietechnologieën kunnen optimaal gevaloriseerd worden indien deze gekoppeld worden aan opslag-, transport- en back-up capaciteit. Zoniet botst het populaire beleid op basis van productiesubsidies vlug op de eigen beperkingen.

Het prijsinstrument dat de krachtigste hefboom is om de private sector te mobiliseren, maar moet geflankeerd dient worden door een ambitieus R&D-beleid
Overheden dienen zelf geen technologische keuzes te maken maar moeten net krachtige hefboomen installeren om de transitie af te dwingen.

ITINERA Summer Seminar 2012

Alternatief relancebeleid

Gezien de Belgische eigenheid van een kleine open economie dient in onze ogen de concurrentiekracht van de economie te staan. Gezien de beperkte budgettaire ruimte van overheidszijde, moet vooral gemikt worden op het aanzwengelen van private investeringen.

Door de invoering van het Europese sixpack, twopack en Verdrag voor Stabiliteit, Coördinatie en Governance wordt niet alleen de begrotingsproblematiek van elke lidstaat beter opgevolgd maar ook bredere macroeconomische onevenwichten. Onderstaande tabel toont duidelijk aan dat het verlies aan marktaandeel voor ons land boven de kritische gevarendrempel kwam. Het lijkt dan ook evident dat een relancebeleid specifiek hierop zal inspelen.

Tabel 3: Waarschuwingsmechanismeverlag inzake de Procedure Macroeconomische onevenwichten

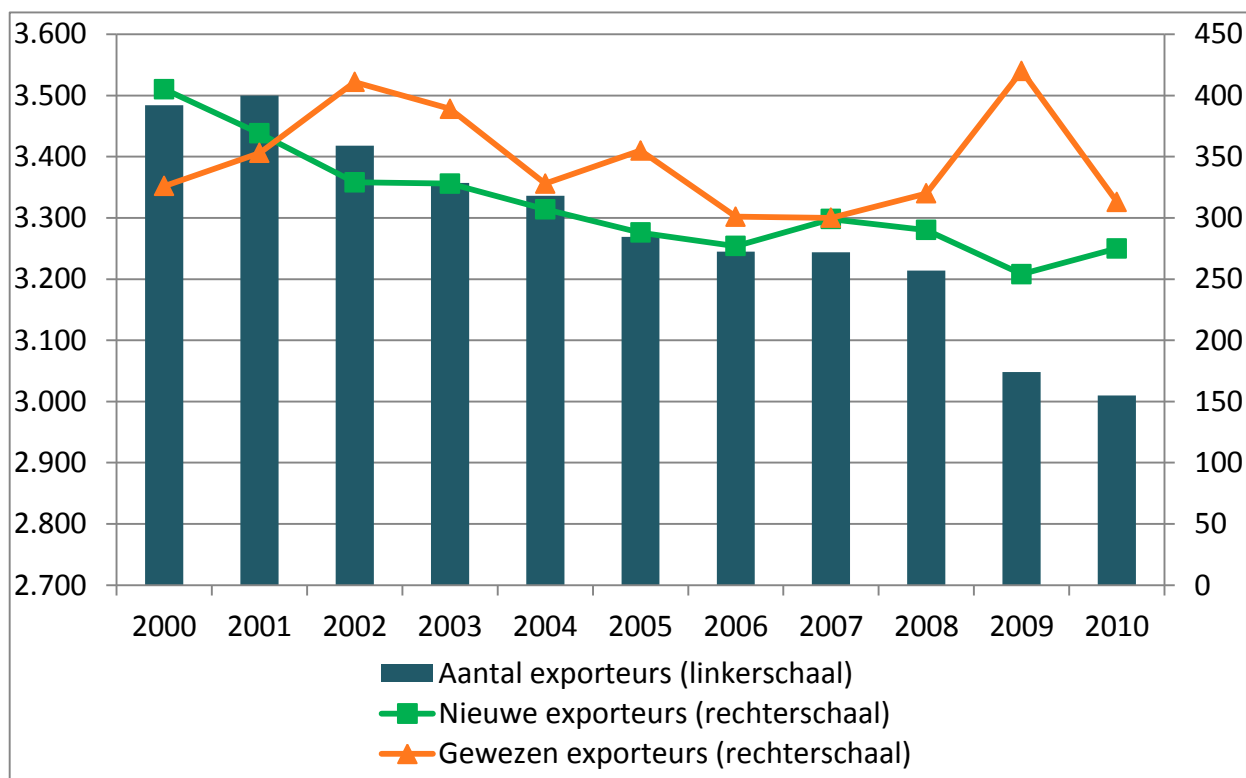
	Externe onevenwichtigheden en concurrentievermogen					Interne onevenwichtigheden				
	Gemiddelde op 3 jaar van het saldo op de lopende rekening in % bbp	Netto internationale investeringspositie in % bbp	Mutatie in % van de reële effectieve wisselkoers, gedeleerd met de HICP (3 jaar)	Mutatie in % van het aandeel in de exportmarkten (5 jaar)	Mutatie in % van nominale eenheidsloonkost (3 jaar)	Jaarlijkse mutatie in % van gedefleerde huizenprijzen	Kredietstroom private sector in % bbp	Schuld private sector in % bbp	Overheids-schuld in % bbp	Werkloosheidsgraad (gemiddelde op 3 jaar)
Drempels	-4 / +6 %	-35 %	±5 % & ±11 % ⁽¹⁾	-6 %	+9 % & +12 % ⁽¹⁾	+6 %	15 %	160 %	60 %	10 %
BE	-0,6	77,8	1,3	-15,4	8,5	0,4	13,1	233	96	7,7
BG	-11,1	-97,7	10,4	15,8	27,8	-11,1	-0,2	169	16	7,5
CZ	-2,5	-49,0	12,7	12,3	5,1	-3,4	1,7	77	38	6,1
DK	3,9	10,3	0,9	-15,3	11,0	0,5	5,8	244	43	5,6
DE	5,9	38,4	-2,9	-8,3	6,6	-1,0	3,1	128	83	7,5
EE	-0,8	-72,8	5,9	-0,9	9,3	-2,1	-8,6	176	7	12,0
IE	-2,7	-90,9	-5,0	-12,8	-2,3	-10,5	-4,5	341	93	10,6
EL	-12,1	-92,5	3,9	-20,0	12,8	-6,8	-0,7	124	145	9,9
ES	-6,5	-89,5	0,6	-11,6	3,3	-3,8	1,4	227	61	16,5
FR	-1,7	-10,0	-1,4	-19,4	7,2	5,1	2,4	160	82	9,0
IT	-2,8	-23,9	-1,0	-19,0	7,8	-1,4	3,6	126	118	7,6
CY	-12,1	-43,4	0,8	-19,4	7,2	-6,6	30,5	289	62	5,1
LV	-0,5	-80,2	8,5	14,0	-0,1	-3,9	-8,8	141	45	14,3
LT	-2,3	-55,9	9,1	13,9	0,8	-8,7	-5,3	81	38	12,5
LU	6,4	96,5	1,9	3,2	17,3	3,0	-41,8	254	19	4,9
HU	-2,1	-112,5	-0,5	1,4	3,9	-6,7	-18,7	155	81	9,7
MT	-5,4	9,2	-0,6	6,9	7,7	-1,6	6,9	212	69	6,6
NL	5,0	28,0	-1,0	-8,1	7,4	-3,0	-0,7	223	63	3,8
AT	3,5	-9,8	-1,3	-14,8	8,9	-1,5	6,4	166	72	4,3
PL	-5,0	-64,0	-0,5	20,1	12,3	-6,1	3,8	74	55	8,3
PT	-11,2	-107,5	-2,4	-8,6	5,1	0,1	3,3	249	93	10,4
RO	-6,6	-64,2	-10,4	21,4	22,1	-12,1	1,7	78	31	6,6
SI	-3,0	-35,7	2,3	-5,9	15,7	0,7	1,8	129	39	5,9
SK	-4,1	-66,2	12,1	32,6	10,1	-4,9	3,3	69	41	12,0
FI	2,1	9,9	0,3	-18,7	12,3	6,8	6,8	178	48	7,7
SE	7,5	-6,7	-2,5	-11,1	6,0	6,3	2,6	237	40	7,6
UK	-2,1	-23,8	-19,7	-24,3	11,3	3,4	3,3	212	80	7,0

Bron: EC.

CONCURRENTIEKRACHT

Zoals reeds eerder aangehaald komt het tekort op de lopende rekening dit jaar voor ons land op 1,4% van het nationaal inkomen. België wordt geconfronteerd met een sterke terugval in haar aandeel in de wereldexport. Hoewel dit ook in de ons omliggende landen gebeurt, is dit toch sterker voor België. België exporteert vooral binnen de EU (70,4% tegen 51,4% voor Duitsland en 57,9% voor Frankrijk), maar heeft nog geen echte voet aan de grond in de groei landen. Terwijl het markt-aandeel van ons land tussen 1995 en 2002 in volume 0,9% per jaar afnam, is dit in de periode 2002-2009 versneld tot 1,7% per jaar. Voor een kleine open economie is er dan ook weinig zo belangrijk als het herstel van het concurrentievermogen. Gelet op de algemene Europese context, is de grote afhankelijkheid van Europese export voor ons land een bijkomend risico. Indien Europa de zieke man van de wereldeconomie wordt, dan dreigt voor België permanente besmetting. België moet meer hefboomen in de internationale markten kunnen vinden.

Grafiek 9: Verloop van het aantal exporteurs van goederen

Bron: NBB

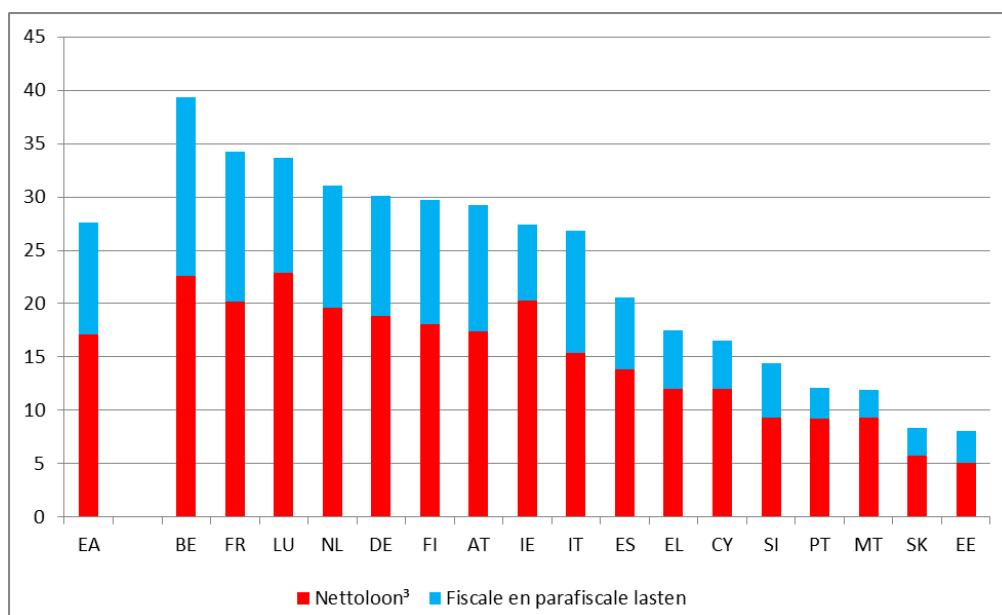
DE KOSTENFACTOREN

Hoewel we een zeer hoge arbeidsproductiviteit kennen hier in België, ligt de groei van deze productiviteit toch opmerkelijk hoger bij onze "directe" concurrenten (Nederland/Duitsland). De groei van de loonkosten per eenheid product in de bovenstaande boordtabel (tabel 3) bevindt zich nog binnen de grenswaarden, maar wanneer naar de absolute waarde gekeken wordt, merken we op dat deze duidelijk hoger ligt binnen heel wat sectoren, dan bij dezelfde sectoren in de ons omringende landen

België is een topland wat betreft belastingdruk en personeelskost. In het huidige klimaat, getekend door een dalende groei in arbeidsproductiviteit, is het onontbeerlijk dat iets gedaan wordt aan onze diverse kostenfactoren. Er zijn diverse opties om dit op een "slimme" manier op te lossen. De hoge kosten hebben ook een negatieve invloed op de lokalisatie-beslissing van buitenlandse ondernemingen, waardoor we al redelijk snel van de shortlist verdwijnen.

De ons omliggende landen zijn aan een inhaalbeweging bezig wat betreft arbeidsproductiviteit. Dit maakt dat onze hogere loonkost in de toekomst nog een belangrijkere negatieve invloed zal hebben op onze kosten competitiviteit. De grenzen van de omzetting van arbeid in kapitaal voor België zijn bijna bereikt – althans binnen de grenzen van ons huidig economisch weefsel – wat zich vertaalt in een lagere productiviteitsgroei. Om op kostenvlak per éénheid product te kunnen blijven concurreren zal er iets gedaan moeten worden om onze relatieve positie ten opzichte van de concurrenten te behouden of te verbeteren. Verscheidene opties zoals aanpassing van de loononderhandelingsmethoden (naar Duits model), wat in het voordeel zou zijn van de KMO, kunnen overwogen worden. Natuurlijk is en blijft de automatische indexering ook een probleempunt.

Grafiek 10: Uurloonkosten in de bedrijvensector in 2011

Bron: Eurostat

Kostenverlaging is onontbeerlijk

PRODUCTIVITEIT

Kosten zijn een noodzakelijk aandachtspunt, maar geen voldoende. Dat de groei van de Belgische arbeidsproductiviteit vertraagt in vergelijking tot die van landen waarmee we ons moeten vergelijken, duidt per saldo op een gevaarlijk gebrek aan onderliggende innovatie. Ook hier wordt duidelijk dat een belangrijk deel van de Belgische groeiproblematiek structureel is en zodoende met korte termijn ingrepen alleen wat kan opgesmukt worden.

Gezien de relatief slechtere comparatieve kostenpositie van de Belgische economie, dient er dus sterk ingezet te worden op een productiviteitsoffensief. Dit kan gedaan worden door een betere valorisatie van opgebouwde kennis in de kennisinstellingen (kosten/methodes van patenten aanvragen aanpassen), maar er kunnen ook productiviteitswinsten geboekt worden door het economisch klimaat te creëren waar de ondernemingen meer de kans krijgen zich te ontwikkelen.

In dit kader dient ook naar de toekomst gekeken te worden en een beeld te creëren van hoe onze economie eruit moet zien in de toekomst en dan ook daadwerkelijke, maar economisch onderbouwde (op kosten/baten gebaseerde) beslissingen nemen om naar dat toekomstbeeld te werken. Dit moet ook kaderen in het industrieel beleid zoals eerder uiteengezet (6).

België exporteert in vergelijking met de ons omringende landen weinig vanuit R&D intensieve sectoren, maar nog steeds te veel in halffabricaten. De R&D intensieve export situeert zich vooral bij de kleinere ondernemingen, maar deze zijn nog steeds minder geneigd om snel te exporteren. Zoals tabel 4 duidelijk maakt, hebben we een overgewicht van gemakkelijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie (ERI). Terwijl we vooral een inhaalbeweging moeten maken wat moeilijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie (DRI) betreft.

Tabel 4: Samenstelling Belgische uitvoer: diverse productengroepen

	Totaal	Kapitaal-intensief	Arbeids-intensief	ERI ¹	DRI ¹	RMI ¹
Aandeel in de uitvoer ²	100	25,2	22,1	25,1	11,1	16,5
<i>gewogen gemiddelde van de drie buurlanden</i>	100	22,6	15,8	20,2	24,9	16,4

Bronnen: EC, UNCTAD, Eurostat, INR.

¹ I: overwegend arbeidsintensieve producten, CI/ overwegend kapitaalintensieve producten, ERI: gemakkelijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie, DRI: moeilijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie, RMI: rechtstreeks van grondstoffen afgeleide producten;

² In % van de totale uitvoer, 1995-2008 gemiddelden.

Hiertoe dienen we ook extra geld veil te hebben voor innovatie. Onderstaande tabel toont aan dat ons land degelijk presteert op kwantitatieve subindicatoren zoals het aantal gediplomeerden hoger onderwijs en de score op de Europese innovatiebarometer. Er komen ook belangrijke pijnpunten naar voren zoals een relatief laag niveau van afgestudeerden in wetenschappelijke of technische studierichting (STEM) en permanente opleiding. De particuliere uitgaven aan R&D situeren zich op een hoger niveau dan bij de buurlanden alhoewel we ook wel weten dat dit erg geconcentreerd is bij enkele bedrijven en sectoren. De cijfers worden vooral naar beneden getrokken door het erg lage niveau van overheidsfinanciering van R&D. Als we dan spreken van relancebeleid in de zin van het heralloceren van middelen dan lijkt vooral het optrekken van de middelen hiertoe een prioriteit. Gelet op de complexe Belgische staatsstructuur, is het belangrijk dat de diverse overheidsniveaus hierin betrokken worden. De zesde staatshervorming en de nieuwe financieringswet zouden een aanleiding kunnen zijn voor een collectieve en duurzame verhoging van het totaalbudget voor onderzoek en ontwikkeling. Daarnaast is het cruciaal dat kwantiteit aan kwaliteit wordt verbonden, met een nadruk op marktpotentieel en toegevoegde waarde voor de Belgische economie.

Tabel 5: Innovatie in België en de buurlanden

	BE	gemiddelde van de 3 buurlanden	Eurogebied
R&D-uitgaven (in % bbp)	2,00	2,27	2,03
R&D-uitgaven, particuliere financiering (in % bbp)	1,51	1,46	1,32
R&D-uitgaven, overheidsfinanciering (in % bbp)	0,49	0,81	0,71
Prestaties inzake innovatie (score op de Europese innovatiebarometer)	0,62	0,60	0,50
% gediplomeerden hoger onderwijs binnen bevolkingsgroep 30-34 jaar	43,1	37,7	34,1
Afgestudeerden van het hoger onderwijs in een wetenschappelijke of technische studierichting, op 1.000 personen uit de leeftijdsgroep van 20 tot 29 jaar	11,9	14,3	12,8
% van de bevolking uit de leeftijdsgroep van 25 tot 64 jaar die aangaven een opleiding te hebben gevolgd ¹	6,9	10,1	8,0
% van de ondernemingen die hun proces hebben geïnnoveerd ²	33,4	30,4	30,2
% van de omzet van de nieuwe producten ²	9,5	14,8	14,0
% van de innoverende ondernemingen voor wie het veroveren van nieuwe markten een belangrijke doelstelling van de innovatie is	27,1	42,0	36,5
% ondernemingen met marketinginnovatie ²	29,5	31,6	27,1
Ondernemingsactiviteit in voorbereiding of recentlijk aangevat ³ (in % van het aantal ondervraagden)	5,2	7,1	6,9

Bronnen: EC, Eurostat.

¹ Indicator van life-long learning

² Gegevens op basis van CIS enquête (2006-2008).

³ Gegevens voor 2009 op basis van de Entrepreneurship Survey.

Acties

De overheid kan haar middelen heralloceren naar R&d uitgaven aangezien het Belgisch niveau hier ondermaats blijft.

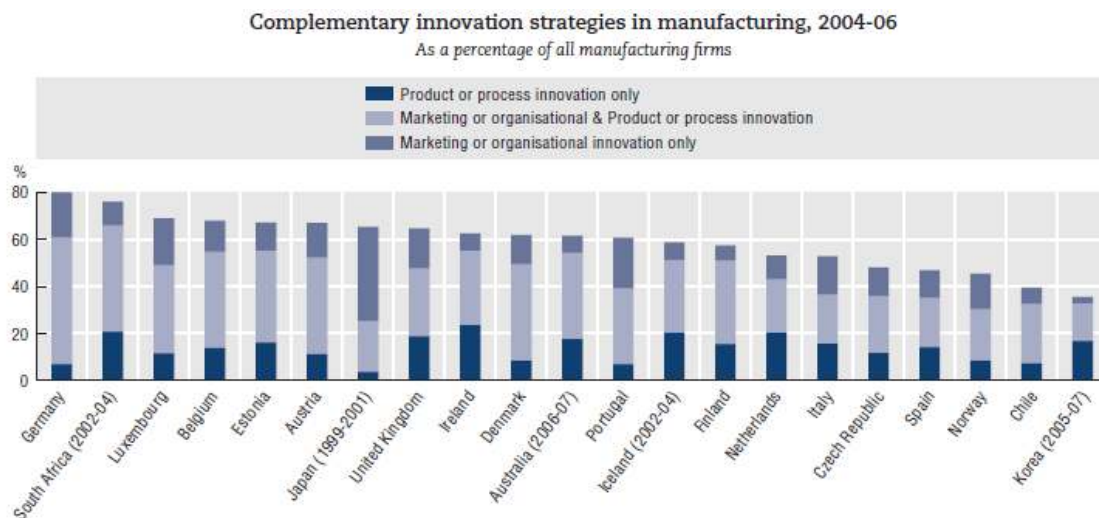
DE RUIME INNOVATIEKETEN

De R&D-ondersteuning door overheden is veelal gericht op technologische product- of procesinnovaties. De innovatieketen van industriële bedrijven is natuurlijk veel ruimer. De meeste industriebedrijven die innoveren combineren product- of procesinnovaties met marketing of organisatorische innovaties. De beste bedrijven kunnen technologische innovaties optimaal omkaderen met marketing en organisatorische innovaties. Dit is geen verrassing omdat een nieuw productgamma of het integreren van nieuwe productieprocessen ondersteund moet worden op diverse fronten. Bedrijven die

alleen technologisch innoveren maar er niet in slagen om deze te ondersteunen en te omkaderen met de juiste marketing en organisatie, dreigen hun technologisch potentieel onder te benutten.

In Grafiek 11 valt op dat Duitse bedrijven sterk inzetten op deze combinatie van innovatiestrategieën. Deze complementaire benadering van innovatie kan een indicatie zijn van een sterke klantgerichtheid. Een nieuw product of een nieuwe technologie vraagt een specifieke omkadering zodat de potentiële klanten zicht krijgen op de geboden meerwaarde. Er zijn blijkbaar weinig Duitse industriebedrijven die hun innovatieactiviteiten beperken tot alleen een product- of procesinnovatie. Ook valt op dat een aanzienlijk aandeel van de innoverende industriebedrijven hun innovatieactiviteiten beperken tot marketing en organisatie. 'Zachte' innovaties zijn dus ook zeer belangrijk in technologie- en industriesectoren. Tenslotte leert de grafiek dat Zuid-Koreaanse industriebedrijven achterblijven inzake complementaire innovatiestrategieën.

Grafiek 11 – Complementaire innovatiestrategieën in de industrie

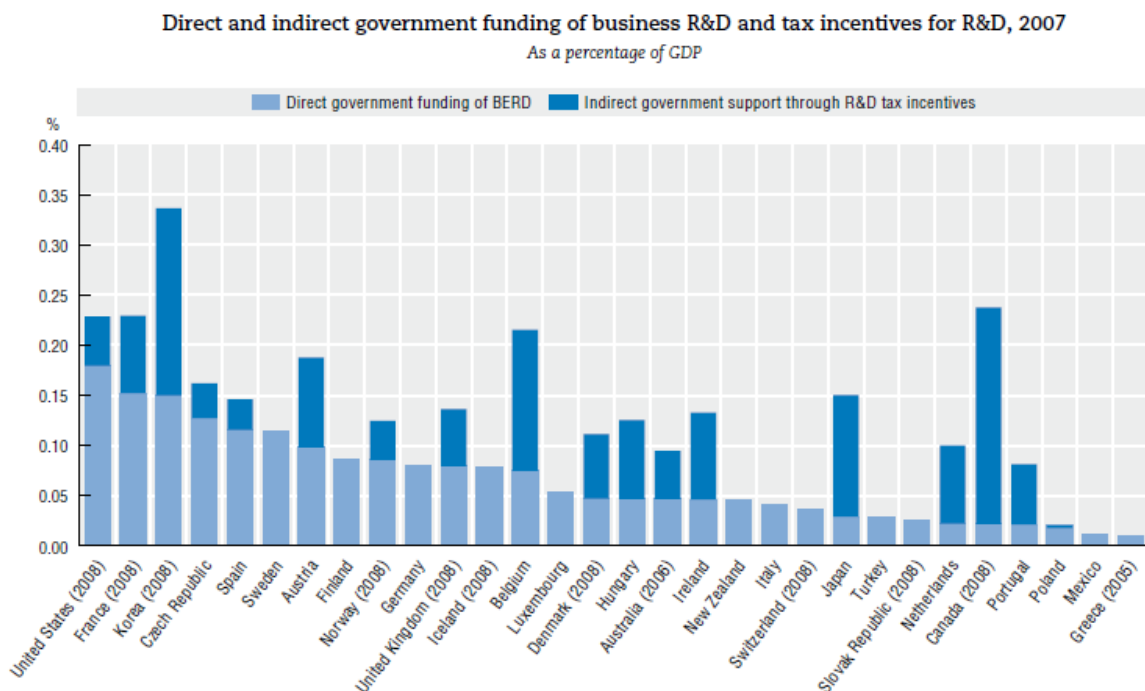

Overheden kunnen op diverse manieren de bedrijfsinvesteringen in productiviteitsverbeterende activa stimuleren. Elk land heeft hiervoor specifieke **fiscale maatregelen**. In internationale vergelijkingen van de rol van de overheid in het innovatiebeleid gaat traditioneel veel aandacht naar de directe overheidssteun voor bedrijfsinvesteringen in R&D. R&D-inspanningen zijn van zeer groot belang maar zijn slechts een deel van een ruimer verhaal. Deze directe overheidssteun is van zeer diverse aard —contracten, leningen en subsidies— en verlaagt de totale R&D-kost voor de ontvangende bedrijven. Naast deze directe en relatief transparante R&D-steun is er de fiscale behandeling van private R&D-uitgaven. De impact van fiscale aftrekmogelijkheden en fiscale subsidies op de totale kost van R&D-projecten is veel minder transparant en wordt veelal niet als R&D-steun gerapporteerd door de 'ontvangende' bedrijven. Daarnaast zijn er specifieke verlagingen van de loonkosten van R&D-werknemers in België, Frankrijk, Spanje en Zuid-Korea. Ook de fiscale behandeling van

patentontvangsten kan resulteren in een indirecte R&D-ondersteuning. Via een gerichte vragenlijst reconstrueerde de OESO deze indirecte R&D-steun aan private bedrijven.

Uit grafiek 12 blijkt dat het totaalbeeld na directe en indirecte R&D-steun zeer sterk afwijkt van de traditionele analyse waarbij alleen de directe R&D-steun wordt gerapporteerd. Inzake directe R&D-steun wordt de rangschikking aangevoerd door de VS, gevolgd door Frankrijk en Zuid-Korea. Voor Belgische bedrijven is de directe R&D-steun eerder middelmatig en quasi gelijk aan de ondersteuning in Duitsland en het VK. Na toevoeging van de indirecte steun verschuift het beeld aanzienlijk. Zuid-Korea biedt met voorsprong de hoogste ondersteuning van private R&D-uitgaven, vanop enige afstand gevolgd door Canada, de VS, Frankrijk en België. In de Europese Unie genieten Belgische en Franse bedrijven van de meest genereuze R&D-ondersteuning. De fiscale kortingen voor de tewerkstelling van R&D-werknemers speelt hier een belangrijke rol. Private bedrijven genieten in 2007 in ons land van een totale R&D-ondersteuning van ongeveer 0.25% van het BBP. Het verschil met bijvoorbeeld Duitse, Finse of Zweedse bedrijven is aanzienlijk.

Grafiek 12 – Directe en indirecte overheidssteuning van R&D-uitgaven

Bron: OECD (2011). Measuring innovation

ITINERA Summer Seminar 2012

Acties

In plaats van enkel te mikken op product –en procesinnovatie complementaire innovatiestrategieën ontwikkelen.

EXPORTINNOVATIE OP ZIJN DUIJS

Van alle industrielanden heeft Duitsland met grote voorsprong het grootste handelsoverschot ten opzichte van de Aziatische groeiemarkten. Dit handelsoverschot is niet alleen toe te schrijven aan de gekende multinationals zoals Siemens, SAP, Daimler of Volkswagen. Naar schatting tekenen Duitse KMO's voor ongeveer 45% van het Duitse handelsoverschot. Deze sterke prestaties van relatief onbekend Duitse KMO's wijzen niet op een nieuw fenomeen. Meer dan 20 jaar geleden ontrafelde Hermann Simon voor het eerst het geheim van deze hidden champions of onbekende groeikampioenen waarvan er elk jaar een resem de KMO-status ontgroeien en industriële giganten worden (genre Würth, SAP, Kärcher). In zijn recente boek 'Hidden Champions van de 21ste Eeuw' analyseert Simon het zo typerende concurrentievoordeel van de hidden champions. Uit zijn detailanalyse van duizenden *hidden champions* blijkt dat productkwaliteit, contact met de klant en advies aan de klant van doorslaggevend belang zijn om een concurrentievoordeel op te bouwen. Tabel 6 biedt een globaal overzicht van de bronnen van het concurrentievoordeel.

Tabel 6 – Concurrentievoordeel van de hidden champions volgens Simon

Productkwaliteit	58%
Contact met de klant	48%
Advies	48%
Leveringsbetrouwbaarheid	44%
Kosteneffectiviteit	41%
After-sales	40%
Systeemintegratie	37%
Logistieke flexibiliteit	31%
Distributie	22%
Samenwerking met leveranciers	13%
Patenten	12%
Reclame	7%
Prijs	6%

Bron: Hermann Simon (2009). Hidden Champions van de 21ste Eeuw, p.201

ITINERA Summer Seminar 2012

Productkwaliteit en een zeer intense klantenrelatie zijn de basistoeven van de hidden champions. Het permanent streven naar productverbeteringen en het uitbouwen van – dure – netwerken in Azië zijn essentiële managementprioriteiten. Duitse KMO's hebben zwaar geïnvesteerd in voorraden, logistieke netwerken en opleiding van werknemers in de groeiemarkten. Dit zijn riskante investeringen die alleen kunnen renderen indien het bedrijf kan uitpakken met een superieure productkwaliteit. KMO's die liever niet het risico nemen om een dicht lokaal netwerk uit te bouwen ter ondersteuning van de lokale klanten kunnen natuurlijk werken met externe agenten in bestaande netwerken. Wie echter geavanceerde technologie wil verkopen aan klanten die 24u op 24u ondersteuning wensen, kan het zich niet permitteren om te werken zonder lokale en goed uitgeruste eigen servicepunten. Duitse bedrijven verkopen niet zomaar technologie; ze verkopen de beste technologie die ondersteund wordt met de best mogelijke service. En dan speelt de verkoopprijs niet zo'n rol zoals blijkt uit Tabel 6. **Prijsverschillen zijn minder belangrijk wanneer bedrijven concurreren op kwaliteit en service.** Dit betekent natuurlijk niet dat loonkosten voor Duitse technologiebedrijven niet belangrijk zouden zijn. De ontwikkeling van de loonkosten is vooral van belang voor bedrijven die commodities of standaardproducten produceren tegen lage winstmarges. Wel is het een kwakkel om het Duitse exportsucces toe te schrijven aan de recente loonmatigingen. De loonmatiging kwam vooral ten goede van de arbeidsintensieve dienstenbedrijven die evenwel veel minder sterk groeiden dan de industriebedrijven die momenteel zorgen voor de sterke exportcijfers.

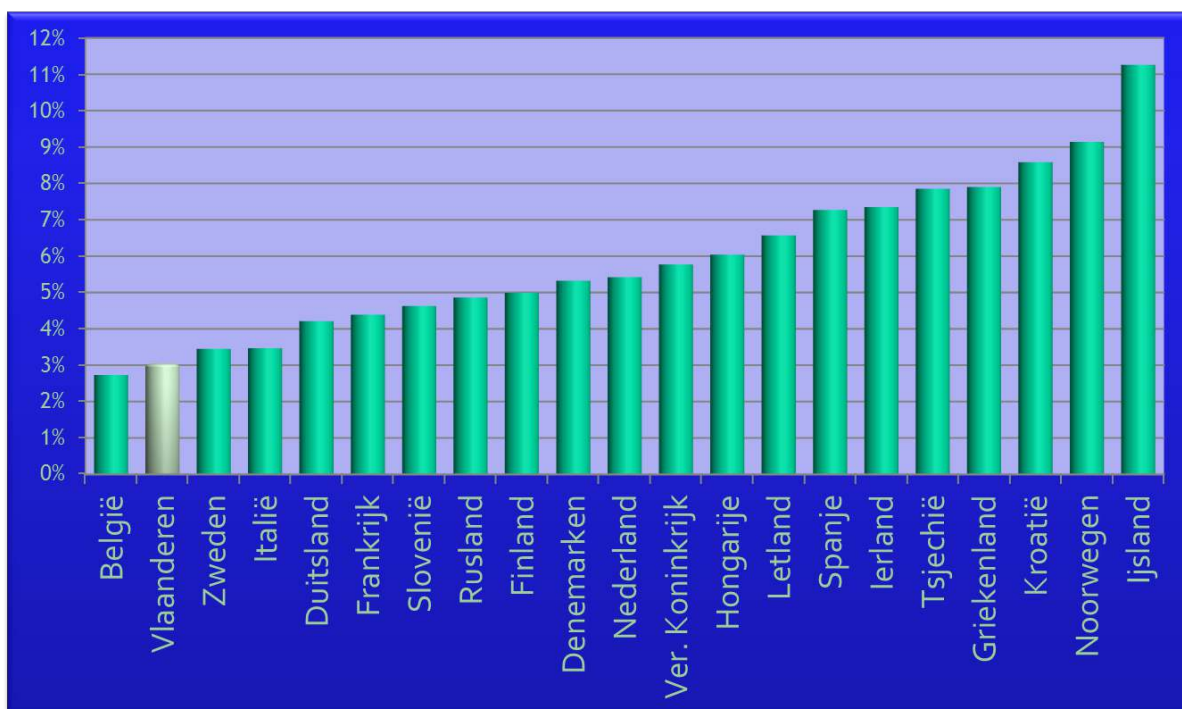
Acties

Vooraf innoveren in niet-kostprijsgevoelige elementen van concurrentiekracht.

ONDERNEMERSCHAP

Wat betreft toekomstig ondernemerschap presteert België bij de slechtste van de OECD. Ondernemingszin zit niet ingebed bij onze jongeren en als er ondernomen wordt is dit veelal met een risico-avers profiel. Een studie van de Koning Boudewijnstichting stelde zelfs vast dat bij jongeren de zin tot ondernemen nergens lager is dan bij ons.

Grafiek 13: Graad van jong ondernemerschap (GEM)

Bron: Koning Boudewijnstichting

Zo is het een probleem dat veel KMO's niet willen exporteren uit angst voor de risico's en onzekerheden die eraan verbonden zijn. Productiviteit, export en groei kunnen en moeten meer gebeuren door ondernemingen en meer ondernemers in diverse sectoren kunnen hierbij helpen.

Acties:

"hoog toegevoegde waarde ondernemerschap" aanmoedigen en cultiveren bij de jongeren
De KMO informeren over de risico's van het exporteren en hen leren zich hier tegen te verzekeren
Naast het cultiveren van ondernemerschap kan men ook stappen ondernemen om buitenlandse "hoge toegevoegde waarde" ondernemers aan te trekken.

ITINERA Summer Seminar 2012

INTERNATIONALISATIE

De export kan verhoogd worden door meer buitenlandse ondernemingen aan te trekken. Veelal door de negatieve loop van bepaalde indicatoren (loonkosten, aantal stakingsdagen,...) valt België bij consultants redelijk snel buiten de shortlist. Naast het feit dat er iets gedaan moet worden aan de hoge kosten, is het aangeraden om dieper te onderzoeken welke factoren meespelen bij consultantbureaus betreffende de lokalisatiebeslissing, zodat hierop ingespeeld kan worden en dat België actief haar positieve punten in de kijker zet. Het is van belang om een focus te creëren naar buitenlandse beslissingsnemers. Informatie is hierbij een cruciaal gegeven. Kwalitatieve elementen moeten ook gebruikt worden.

Belangrijk is mee te nemen dat in vergelijking met de ons omringende landen, vooral de grote internationale bedrijven verantwoordelijk zijn voor onze export. Deze internationale bedrijven zijn zeer gevoelig voor bepaalde kostencomponenten (zoals loonkosten/energiekosten) en door een onzeker economisch en sociaal klimaat verliezen de Belgische dochterondernemingen veelal hun mandaten. Hierdoor zal er minder geïnvesteerd worden in deze ondernemingen, waardoor ze op hun beurt nog eens extra gevoelig zijn voor mogelijke herstructureringen.

Een groot deel van de "nieuwe export" wordt gecreëerd door KMO's. KMO's moeten sneller exporteren en hebben wat dit betreft zeer specifieke noden en informatievereisten. Maar ook goede relaties en de toegankelijkheid tot nieuwe markten via consulaten is iets waar aan gewerkt dient te worden. Om meer KMO's sneller te laten exporteren kan men een voorbeeld nemen aan Nederland, waar het starters- en exportbeleid geïntegreerd is.

Acties:

KMO's sneller laten exporteren door intensieve en doelgerichte begeleiding

KMO's overhalen dat exporteren een optie is, door dit al vanaf de start mee te geven

Schuif de positieve elementen (ziekenzorg, onderwijs, talenkennis) van België duidelijk naar voor bij buitenlandse beslissingsnemers

Onderzoek de specifieke indicatoren die een grote rol spelen bij internationale bedrijven wanneer ze zich ergens wensen te vestigen en speel hier op in

DIENSTEN

Er liggen nog veel opportuniteiten in de dienstensectoren voor groei en productiviteitsstijging. Hierbij moeten de concurrentiebelemmeringen verder worden weggewerkt en de markten open gemaakt.

Een groot deel van de Belgische dienstensectoren zijn nog steeds gecapteerd, waardoor de incentive om efficiëntiewinsten te boeken niet aanwezig is bij het management. De dienstensector kan momenteel nog te veel omschreven worden als een aanbod gestuurde sector, meer vrijheid en con-

ITINERA Summer Seminar 2012

currentie is nodig in deze sector, zodat de sterke Belgische punten (zoals onze ziekenzorg) ten volle uitgespeeld kunnen worden.

De rol van de overheid hierin is veel te groot en het zou voor de ontwikkeling van de sectoren beter zijn dat men gaat van een systeem met de overheid als actor, naar een systeem waar de overheid reguleert.

Acties

Concurrentiebelemmeringen in de diensten indien mogelijk verlichten. De overheid kan veel beter het algemeen belang hierbij dienen door als regulator op te treden dan als actor.

OVERHEID

De overheid dient te kijken naar de toekomst en dan ook de nodige stappen nemen om de vooropgestelde doelen te bereiken. Zo zou ze de noodzakelijke infrastructuurwerken moeten uitvoeren die nodig zijn bijvoorbeeld inzake mobiliteit. Bij investeringen moet ingezet worden op harde infrastructuur. Hierbij moeten missing links worden weggewerkt

Naast de aanpassing van de infrastructuur is het ook belangrijk dat ze generieke maatregelen neemt die de algemene ontwikkeling van "future proof" sectoren kunnen ondersteunen. Er is nood aan meer professionaliteit bij de verschillende overheden. De toepassing van uitgebreide maatschappelijke kosten-baten studies voor alle grote beleidsinitiatieven kan zowel de geloofwaardigheid als de kosten efficiëntie van het beleid ten goede komen.

Aandacht dient besteed te worden aan de **mobiliteitsproblematiek** (capaciteitsverhoging of aanpassing), de beschikbare ruimte om zich te vestigen (bedrijven terreinen en de bereikbaarheid ervan) en **overheidsefficiëntie**.

Acties

Ons niet verkijken op alleen de directe uitgaven aan R&D maar ook rekening houden met de fiscale indirecte ondersteuning ervan.

FINANCIERING

Bankfinanciering is, meer dan in andere landen, zeer dominant in ons land, maar dit zal (afhankelijk van de ontwikkelingen in Basel III) veranderen. De financieringsmix zal moeten veranderen en we zullen meer en meer aansluiten bij het Angelsaksische model waar zich meer via de markt gaat

financieren.

Acties

De overheid dient maatregelen te nemen om de toekomstige verschuivingen in financieringsmix te faciliteren. Hierbij dient in de richting gekeken te worden van elementen zoals promotie van kredietverzekeringen en zijn ook een degelijke risicospreiding en informatiever spreiding onontbeerlijk.

ONDERWIJS-ARBEIDSMARKT

We mogen echter de opportuniteiten van de crisis niet verliezen, maar van de situatie gebruik maken om doelgericht op bepaalde structurele problemen van onze economie in te spelen. Via het **arbeidsmarktbeleid** kunnen tegen minimale kosten prioriteiten gelegd worden (zoals op bijvoorbeeld knelpuntberoepen, jongerenwerkloosheid) die inspelen op de structurele problemen van onze economie.

Cruciaal is dat we in tijden van economische crisis geen verloren generatie creëren. Hierbij is de **match van onderwijs en arbeidsmarkt** essentieel. Het recente initiatief om sterk in te zetten op stages kan hierbij belangrijk zijn.

Menselijk kapitaal is het begin en het eindpunt van economische groei. Mensen werken aan de economische groei en willen hierdoor hun levenskwaliteit verhogen. Investeren in mensen is dan ook een evidente noodzaak in elk groeiverhaal. Het onderwijssysteem heeft vele belangrijke functies en mag niet alleen vanuit een prestatieperspectief beoordeeld worden. Toch is het noodzakelijk dat het onderwijs – of tenminste een deel van het onderwijs – jongeren adequaat voorbereidt op een economisch productieve loopbaan. De kwaliteit van onze scholen en universiteiten is dan ook van zeer groot belang voor ons toekomstig groeipotentieel.

Het verband tussen economische ontwikkeling en onderwijs blijkt wanneer de technologische sectoren klagen over een te beperkte uitstroom van pasafgestudeerde technici, ingenieurs en wetenschappers. Een daling van het aantal **technologisch geschoolde jongeren** hypothekeert het toekomstige groeipotentieel. Het aandeel van nieuwe technologieën in de welvaartscreatie na de Tweede Wereldoorlog wordt veelal geschat op 75%. Voorts stelt de Amerikaanse *Academy of Sciences* dat technologen maar 4% vertegenwoordigen van de Amerikaanse arbeidsbevolking maar wel de jobs creëren waar de overige 96% direct of indirect afhankelijk van is. Dit laatste moet wellicht met een grote korrel zout genomen... Toch valt het hefboomeffect van technologie moeilijk te ontkennen.

Het bestendigen van de technologische dynamiek is afhankelijk van de instroom van jong talent in de technologiesectoren. Deze instroom sputtert omdat scholieren en studenten in de VS en in Europa

ITINERA Summer Seminar 2012

zich minder aangetrokken voelen tot technologie en exacte wetenschappen dan in Azië. In heel wat EU-lidstaten zijn recent programma's opgestart om jongeren te motiveren tot het aanvangen van technologische studies. Hierbij kan de vraag gesteld worden of Europese jongeren werkelijk een beperkte 'technologische interesse' zouden hebben. Uit hun dagdagelijks gedrag blijkt alvast geen aversie voor technologie. Heel wat jongeren maken vlot gebruik van allerhande ICT-toepassingen en zijn sterk geïnteresseerd in bijvoorbeeld milieuvraagstukken die altijd een belangrijke technologische dimensie hebben.

In heel wat Europese landen en ook in de Verenigde Staten is een geanimeerd debat gaande over de problematische ontscholing van het onderwijs. De publicatie van de recente PISA evaluatie van de OESO zorgde voor een schokgolf in de VS omdat Shanghai voor het eerst deelnam en alle andere deelnemende landen ver achter zich liet (zie Tabel 7).

Belgische scholieren presteren behoorlijk in de PISA-vergelijking maar doen het iets minder goed dan de Nederlanders. In Nederland praat men openlijk over het problematisch lage prestatieniveau in het middelbare onderwijs en wil men meer gaan differentiëren om de sterke leerlingen beter hun talenten te laten ontwikkelen. In Vlaanderen wil de minister het middelbare onderwijs dan weer meer uniform maken – iedereen samen in een soort middenschool met een differentiatie vanaf 14 jaar – wat *de facto* neerkomt op het afschaffen van de sterkste richtingen die traditioneel de beste studenten afleveren aan de universiteiten en hogescholen. De geplande hervorming wordt dikwijls verdedigd door te verwijzen naar de uitstekende prestaties van Finland. Finland heeft inderdaad een systeem met gemeenschappelijke jaren in het middelbare onderwijs maar dit is ook het geval in Zweden en in mindere mate in Denemarken en Duitsland. En van alle rijke landen presteert vooral Zweden op alle dimensies uitgesproken zwak. Het Finse succes is niet noodzakelijk alleen toe te schrijven aan de gemeenschappelijke componenten in de organisatie van het middelbare onderwijs. De vrije schoolkeuze is in Finland aan beperkingen onderhevig. Het debat dat ondertussen hierover gevoerd wordt, is dan ook erg essentieel.

Tabel 7 – PISA-rangschikking voor leesvaardigheid, wiskunde en wetenschap

	Lezen	Wiskunde	Wetenschap
OESO-gemiddelde	493	496	501
Shanghai-China	556	600	575
Korea	539	546	538
Finland	536	541	554
Hong Kong (China)	533	555	549
Singapore	526	562	542
Canada	524	527	529
Nieuw-Zeeland	521	519	532
Japan	520	529	539
Australië	515	514	527
Nederland	508	526	522
België	506	515	507
Verenigde Staten	500	487	502
Zweden	497	494	495
Duitsland	497	513	520
Frankrijk	496	497	498
Denemarken	495	503	499
Verenigd Koninkrijk	494	492	514

Bron: OECD, PISA 2009 database (www.pisa.oecd.org)

Merken we tenslotte op dat uit onderzoek steevast naar boven komt dat de kwaliteit van het onderwijs uiteindelijk vooral afhangt van de kwaliteit van de leerkracht. Landen zoals Finland realiseren dit o.a. door een streng toegangsexamen te organiseren alvorens studenten worden toegelaten tot de studies (master) die leiden naar het leerkrachtenberoep. 90% slaagt niet! Ook Nederland denkt aan een toegangsbeperking voor instromers in de lerarenopleiding. McKinsey stelt dat het gemiddelde academische niveau van leerkrachten in 's werelds beste onderwijssystemen tot het hoogste deciel behoort, en dat 10% van hun tijd wordt besteed aan hun eigen professionele ontwikkeling (7).

Acties

Vooraf investeren in betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

Erg veel voorzichtigheid aan de dag leggen met grote hervormingen van het onderwijs maar vooral investeren in de kwaliteit van leerkrachten.

BELEIDSEVALUATIE

Uiteraard is het essentieel dat overheidsbestedingen zo effectief mogelijk gebeuren. We hebben al heel dure projecten zien passeren zonder dat effectief duidelijk was dat de middelen hiertoe niet beter op een alternatieve wijze aangewend werden. We hebben dus nood aan de reflex om beleid regelmatig en objectief te evalueren en bij te sturen.

Te vaak wordt dit gezien als het toegeven van kwetsbaarheid maar in een sterk veranderende omgeving is een zekere vorm van trial & error onvermijdelijk. Zie ook het voorbeeld met het Vlaams vernieuwd energiebeleid waar men nu veel korter op de bal zal spelen om subsidiëring aan te passen. Een nieuw observatorium zal het steunmechanisme permanent controleren om de steun af te stemmen op de exacte nood. Als de technologie minder kost of als de elektriciteitsprijs stijgt, is er minder steun nodig. De steun wordt dan aangepast. Dit toont dat men ook effectief uit vergissingen uit het verleden kan leren.

Ook voor grote projecten is een meer rationele afweging gewenst. Waarom de Vlaamse praktijk dat voor haveninvesteringen boven de 10 miljoen euro een voldragen maatschappelijke kostenbaten-analyse verplicht is niet veralgemenen naar alle overheidsinvesteringen (Oosterweel,...).

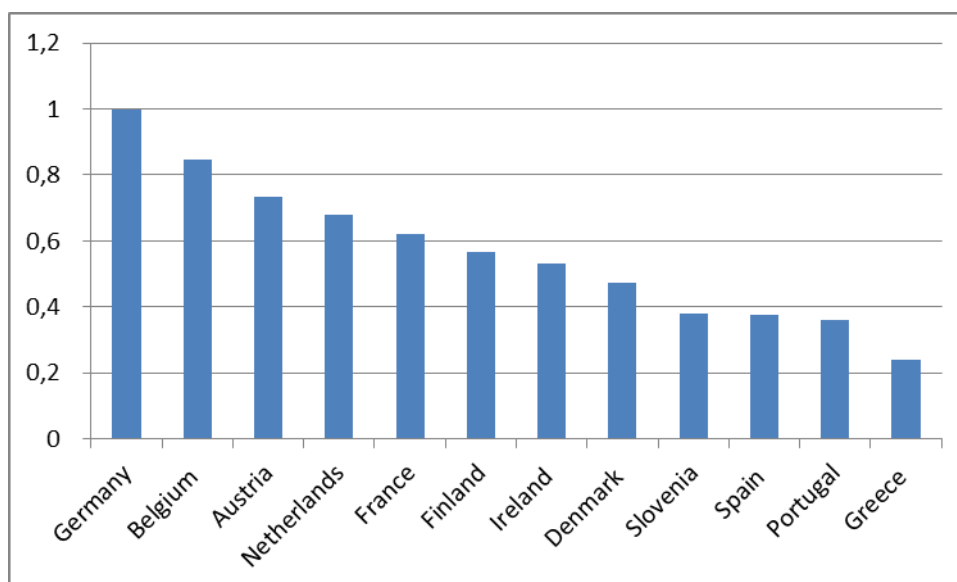
Administratieve vereenvoudiging kan in een relancebeleid ook een grote hefboom vormen tegen een minimale kost.

Plan B: onder druk van de financiële markten

Omdat vastgesteld werd dat de preventieve regels van het stabiliteits –en groeipact tekort hebben geschoten om budgettaire excessen te voorkomen, zijn er nieuwe verordeningen en richtlijnen ontwikkeld om dit te corrigeren. De nieuwe regels gaan heel sterk focussen op het structurele tekort als indicator. Hierbij wordt dus een correctie gemaakt voor de conjuncturele impact op de begrotings-toestand. Wat blijkt uit de analyse van de cijfers? België kent één van de grootste componenten structureel tekort in Europa. Dit impliceert dus dat in heel wat andere landen een verbetering van de conjunctuurcyclus zou inhouden dat een groot deel van het tekort zou verdwijnen, maar dat dit niet opgaat voor ons land. Paradoxaal genoeg moeten we Duitsland nog laten voorgaan maar dit is omdat Duitsland haar tekort al sterk heeft teruggebracht.

Het is uiteraard een erg hachelijke zaak dat een land zichzelf in moeilijkheden manoeuvreert door structurele tekorten te boeken. Niet alleen gezien de gevolgen op de schuldpositie van het land en de intergenerationele evenwichten maar ook omdat het zo in slechtere economische jaren veel minder bewegingsruimte heeft om budgettaire impulsen te geven aan de economie. In elk geval moet men beseffen dat de Europese instanties meer en meer zullen focussen op deze structurele tekortsituatie.

Grafiek 14: Aandeel van de structurele component in het begrotingstekort in 2012

Bron: OESO, eigen bewerking

Algemene richtlijnen in tijden van financiële turbulentie

Een land met een structureel begrotingstekort en een belangrijke schuld is vandaag kwetsbaarder dan sinds lang wegens de disciplinerende van de financiële markten. Bij ongewijzigd beleid kan een hogere risicopremie die vertaald wordt in een hogere rente erg zwaar gaan wegen. Onderstaande grafiek toont een aantal scenario's waarbij de scenario's voor de risicopremie nog lichter uitvallen dan wat Griekenland en Ierland recent hebben ervaren. Als een land onder dergelijke hoge druk komt te staan, is het essentieel duidelijk te communiceren over maatregelen. Dit kan gaan van aankondigingen van besparingen tot het al op korte termijn in uitvoering brengen van significante bezuinigingen. Geloofwaardigheid is in deze materie essentieel om te signaleren dat de boodschap begrepen is en structurele maatregelen genomen worden die de kredietwaardigheid van het land ondersteunen. Momenteel beleven sommige landen een werkelijk Minsky-moment waarbij het vertrouwen zwaar geschaad is in de capaciteit om schulden te beheren.

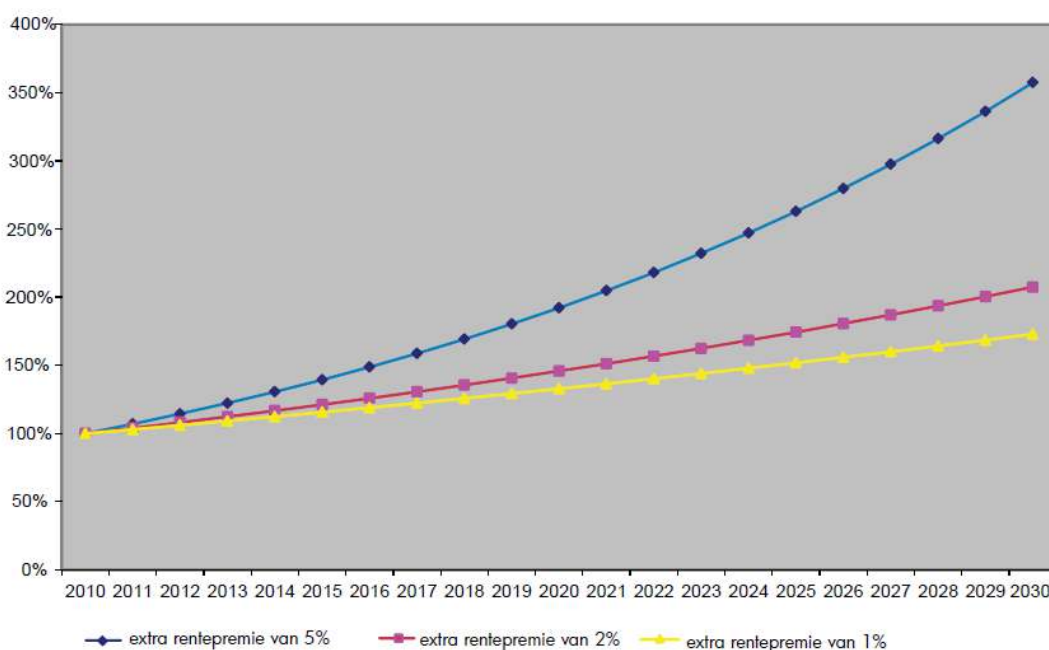
We moeten aandacht hebben voor de algemene omgeving van schuldafbouw of deleveraging maar voor een kleine open economie die zijn groei meer dan ooit ontleent aan de Duitse exportmotor, kunnen besparingen minder deflatoir zijn dan in andere gesloten economieën. Bovendien is de schaal van onze economie zo gering dat er geen negatieve terugkoppelingseffecten te vreezen vallen zoals wel het geval is als een groot land als Duitsland snoeit ondanks dat het een betalingsbalansoverschot boekt.

ITINERA Summer Seminar 2012

Gezien de mix van structureel tekort en nieuwe uitgaven gerelateerd aan de vergrijzing is het essentieel beide onderdelen voldoende aandacht te geven. Voor landen als België is het ondertussen zo dat een bevrozing in reële termen van uitgaven niet meer volstaat. Deze kans hebben we de voorbije tien jaar verkeken. Paradoxaal heeft het land ook niet hetzelfde voordeel van het vervallen van de stimulusmaatregelen als andere landen omdat ten eerste de stimulus in ons land niet zo belangrijk was en ten tweede een belangrijk onderdeel ervan permanent blijkt te zijn (in tegenstelling tot het geëigende concept van een stimulus).

Zoals gezegd zal het in ons land niet volstaan om louter uitgaven in reële termen te bevroren en bovendien is het een langdurend proces om op deze wijze significant te besparen. Een zogenaamde koude douche operatie kan een belangrijk schokeffect genereren met lagere rente als gunstig gevolg. Hierbij is het essentieel dat er een groot maatschappelijk draagvlak gecreëerd wordt.

Grafiek 15: Schuldsneeuwbal onder druk van speculatie (% bbp)

ITINERA Summer Seminar 2012

Indien we de internationaal definitie nemen van een succesvolle sanering als een sanering die de overheidsschuld met meer dan vijf procentpunten van het bbp reduceert in drie jaren dan blijkt uit de analyse in tabel 8 dat we sowieso ervan bewust moeten zijn dat een duurzame sanering tijd zal vergen. Maar nogmaals: in tijden van financiële psychose kan het soms belangrijk zijn om een duidelijk signaal van vastberadenheid uit te sturen.

Tabel 8: Succesratio van budgettaire saneringen: graduele saneringen versus “koude douches”

	1970s	1980s	1990s	2000s*	Overall
Gradual consolidations	42.9 (7)	41.7 (12)	62.5 (16)	50 (6)	51.2 (41)
Cold showers	11.1 (9)	15.6 (32)	38.5 (26)	37.5 (8)	25.3 (75)
Gradual consolidations after large debt increases*	- -	50 (6)	0 (3)	0 (1)	30 (10)
Cold showers after large debt increases*	0 (5)	19 (21)	37.5 (16)	0 (2)	22.7 (44)

(1) Concerns EU15 countries only. * Consolidations are defined as being successful if during the three years following a consolidation episode the debt to GDP ratio is lower by at least 5% relative to the level of debt in the last year of a consolidation episode. Last year of consolidation is 2005. Number of consolidation episodes considered in parentheses.
Source: Commission services.

Bron: Europese Commissie

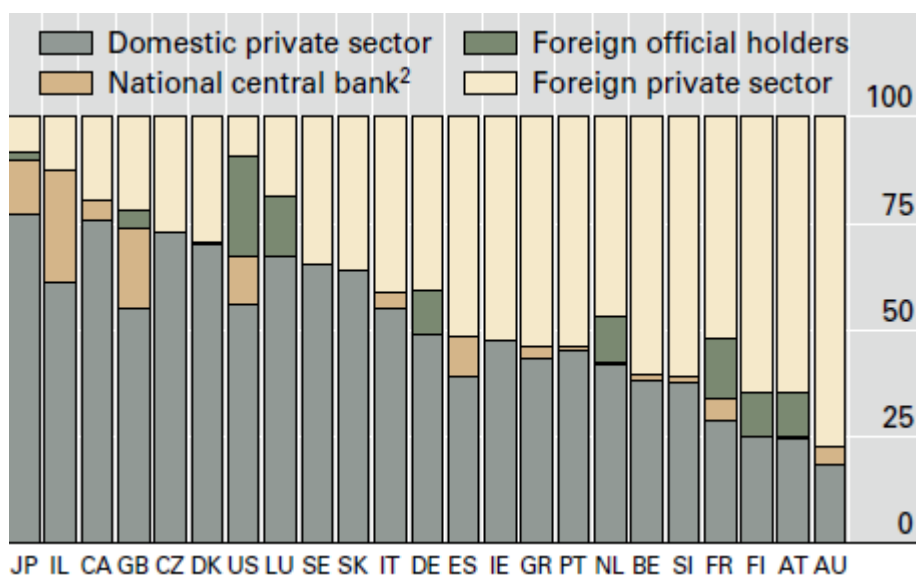
Landen die onder acute stress komen te staan, hebben geen andere keus dan fors te besparen. Dit kan essentieel zijn om vertrouwen te winnen dat het beleid de budgettaire situatie ernstig neemt. Zoniet kan de geëiste risicopremie dermate uit de hand lopen dat de wurggreep van hogere rentelasten en de daarmee gepaard gaande rentesnieuwbal oncontroleerbaar wordt.

Terwijl in 2011 het urgentiegevoel in België toenam toen de rente op onze 10-jarige staatsobligaties gevaarlijk dicht bij wat ondertussen als de kritiek 6%-grens kwam, is ondertussen hiervan niet veel meer terug te vinden. Toch zou het erg onverantwoordelijk zijn om ervan uit te gaan dat het vanaf nu permanent verworven is dat we tot de kern van Europa beschouwd kunnen worden.

Daarbij is het essentieel te beseffen dat een land zelf zijn kwetsbaarheid voor de volatiele markten kan beperken. Uiteraard moeten we ook werken aan het in goede banen leiden van de ratingagenschappen en het tot stand brengen van een betere governance in Europa. Al deze zaken vragen echter tijd en zullen voor een groot stuk door anderen bepaald worden. Eén van de sterke punten van ons land is dat onze gezinnen over formidabele vermogens beschikken. Dit blijft echter een theoretisch punt indien we onze staatsschuld nog steeds voornamelijk in buitenlandse handen geplaatst zien. We hebben in de crisis nochtans geleerd dat buitenlandse houders van staatsobligaties veel minder stabiel zijn dan de eigen burgers. Vandaar dat het een daad van goed risicomanagement beschouwd moet worden om opnieuw aansluiting te vinden bij het gebruik om vooral bij de eigen

burgers de staatsschuld proberen te plaatsen. We weten dat de vermogens beschikbaar zijn, dan zou het onvoorzichtig zijn om ons neer te leggen bij de huidige staat van het houderschap van onze schuld (grafiek 16). Dit kan perfect erg geleidelijk verlopen aangezien de herfinanciering van oude schuldtitels een graadueel proces is. Vandaag wordt het Belgisch spaaroverschot vaak afgeleid naar het buitenland terwijl het recent verleden voldoende heeft aangetoond dat dit niet altijd tot een betere allocatie van kapitaal heeft geleid.

Grafiek 16: Houderschap overheidsschuld (% totaal)

Bron: BIB 2012

Om de kwetsbaarheid van ons land op de financiële markten te beperken, dienen we in eerste instantie onze begroting structureel op orde te brengen. Anderzijds dient er ook een strategie ontwikkeld te worden om onze staatsschuld meer in eigen land te financieren.

Pistes voor de toekomst

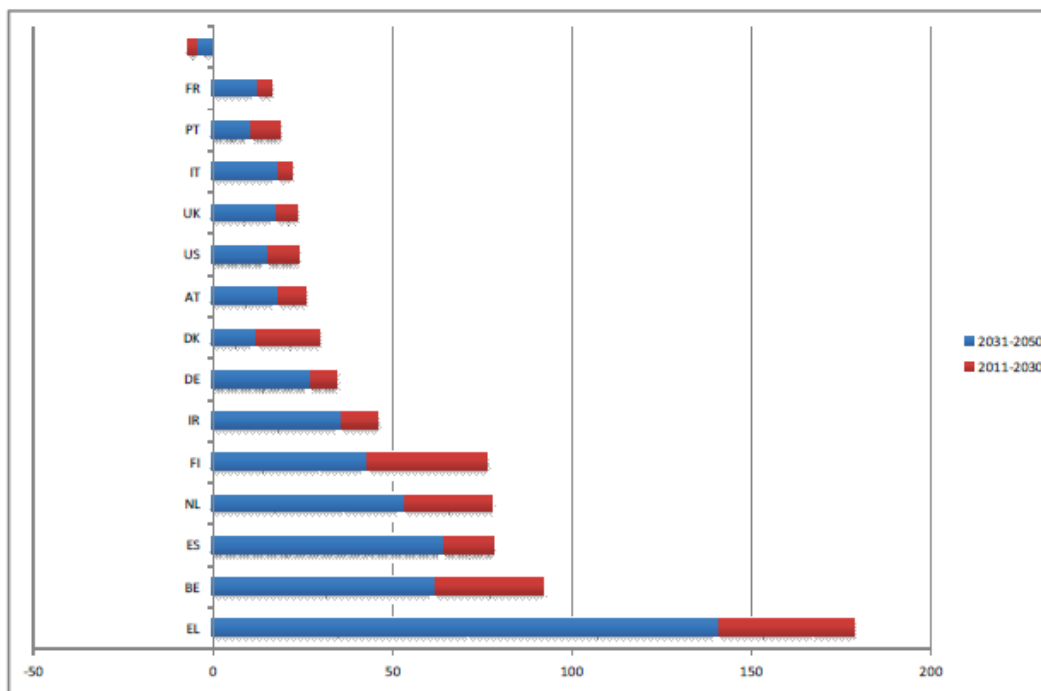
Het herzien van de uitgaven

Uit onderzoek blijkt dat hervormingen in overheidsconsumptieve uitgaven zoals lonen, subsidies en transfers op lange termijn het gunstigst uitvallen voor de economische groei. Dit kan gepaard gaan met het maximaal vrijwaren van de zwaksten door sociale uitgaven veel selectiever te maken.

Sommige uitkeringen worden inderdaad aan zowat heel de bevolking uitgekeerd waarbij de opportuniteitsvraag zich duidelijk stelt. Dit is voor België evengoed het geval voor subsidies waarbij het zelfs zo is dat in ons land daar een belangrijk potentieel is voor besparingen. Ook recente betoelagen omwille van ecologische redenen blijken soms excessief en perverse effecten te genereren.

Werkloosheidsuitkeringen kunnen duidelijk hervormd worden met zowel budgettaire baten als positieve effecten voor de werking van de arbeidsmarkt. De verwachte toename in pensioenuitgaven ligt in ons land ook aan de hoge kant wat gezien het feit dat we een repartitiestelsel hebben een belangrijke bron van financiële verplichtingen betreft die zich bij ons officiële overheidsschuld voegt. Dit hoeft geen nadeel te zijn als de overheid zich hiervan voldoende bewust is en voorzichtigheid aan de dag legt in bijvoorbeeld haar begrotings – en tewerkstellingsbeleid. We wachten echter al lang op belangrijke pensioenhervormingen die veel vertrouwen zouden kunnen brengen indien ze eindelijk genomen worden. Een eenvoudige simulatie wijst uit dat het verlaten van de effectieve pensioenleeftijd met twee jaar in de plaats kan komen van een verhoging van de pensioenbijdrage met twee procentpunt of een verlaging van de pensioenuitgaven met 15%. Merk overigens op dat in de periode tussen 2010 en 2030 de verwachte gemiddelde duur dat het pensioen dient uitbetaald te worden ook toeneemt met twee jaar. Laten we ook niet vergeten dat België al aan de top staat wat sociale bijdragen betreft en daar dan ook moeilijk nog opwaartse marge heeft. Een mogelijkheid is ook om bij de pensioenuitbetaling te toetsen of mensen al over andere bronnen van inkomsten beschikken (means testing) maar we weten dat dit belangrijke nefaste incentive-effecten kan genereren en ook problematisch is betreffende naleving of compliance. In elk geval toont bijgaande grafiek duidelijk dat de stijging in pensioenuitgaven een belangrijke impliciete schuld vertegenwoordigt.

Grafiek 17: Huidige tegenwaarde van toekomstige pensioenuitgaven (% bbp)

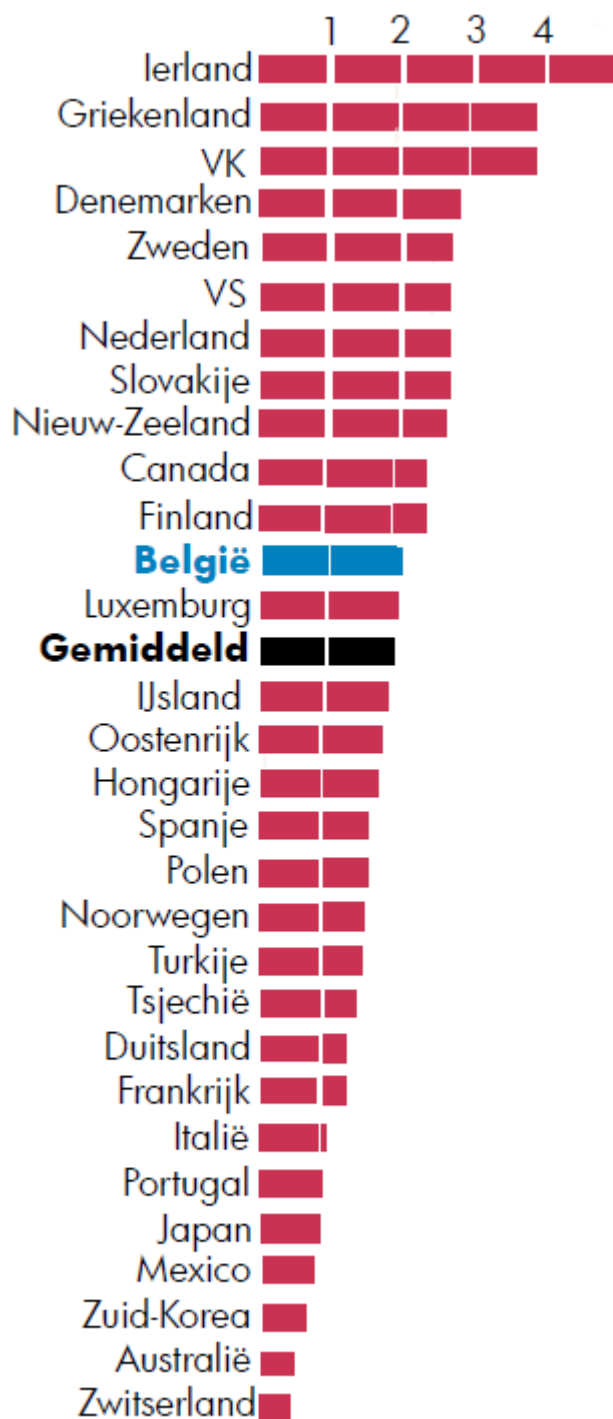

Bron: IMF

Onderstaande grafiek toont dat ook in de gezondheidszorg besparingen mogelijk zijn zonder dat dit de kwaliteit van de zorg in gevaar brengt. De OESO stelt dat op twee vlakken het Belgisch systeem veel potentieel heeft voor verbetering. Het eerste betreft het hoge aanbod van artsen, verpleegkundigen, hoogtechnologische apparatuur en acute ziekenhuisbedden. Uiteraard is het balanceren op een slappe koord: aan de ene kant leidt een genereus aanbod tot grote klanttevredenheid, aan de andere kant kan dit de kosten merkbaar opdrijven. Het tweede pijnpunt zijn de hoge administratiekosten wat in ons land maar liefst 8 procent van onze gezondheidsuitgaven opslorpt. De beheerskosten zouden aangevuurd worden door de versplintering van de administratie van de ziekteverzekering. Zoals steeds in controversiële materies over geld is er geen eensgezindheid over de cijfers: des te urgenter dat er klare wijn wordt geschonken.

ITINERA Summer Seminar 2012

Grafiek 18: Potentiële besparing op gezondheidszorg louter door meer efficiëntie (% bbp)

Bron: OESO

Verskil tss status quo en hervorming die zich ent op best presterende landen

Op basis van een groep van 25 landen komt het IMF(8) tot de vaststelling dat landen in de eerste plaats besparen op de loonsom (22%), omvang publieke tewerkstelling (18%), sociale uitkeringen (17%), publieke pensioenen (13%) en openbare investeringen (15%). Heel wat landen nemen de gelegenheid te baat om niet zomaar lineair te snijden maar om diepgaande hervormingen uit te voeren in gezondheidszorg en pensioenstelsels.

Het moet onderstreept dat zeker in ons land coördinatie tussen alle geledingen van de overheid cruciaal is om tot een integraal screenen van de effectiviteit en opportuniteit van overheidsuitgaven te komen.

Er is geen contradictie tussen de onontkoombaarheid van budgettaire sanering en de nood aan intelligente investeringen. Om de noden van korte termijn te overstijgen moeten we ons afvragen of er geen herbalancering vereist is van consumptie naar investeringen. Dit kan opgaan voor het verschuiven van overheidsconsumptie naar overheidsinvesteringen in offensieve elementen (infrastructuur, R&D).

Uiteraard zou vooral een verschuiving naar private uitgaven het economisch draagvlak werkelijk verbeteren. Ook in de private sector lijkt het opportuun om meer in te zetten op een herstel op basis van bedrijfsinvesteringen die onze toekomstpotentieel opschroeft dan op het stimuleren van de kortetermijnconsumptie.

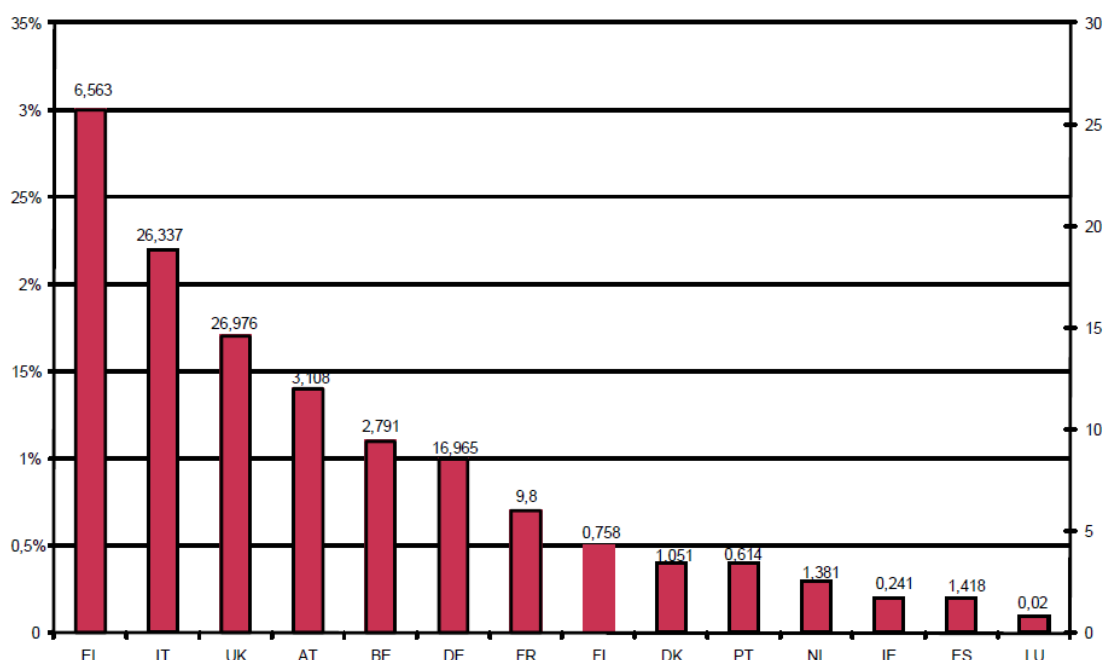
Het herzien van de inkomsten

Een belangrijk principe is dat als er een belangrijke demografische transitie plaatsvindt met baby-boomers die massaal de arbeidsmarkt verlaten, het niet anders kan dat de fiscaliteit zich hieraan ook aanpast. Hierbij kan bijvoorbeeld het accent verlegd worden van inkomstenbelastingen naar consumptiebelastingen.

De maatschappij is vandaag ook dermate bewust van de klimaatproblematiek dat ook op dit domein initiatieven inzake fiscaliteit verwacht kunnen worden. Hetzelfde kan gezegd worden op het vlak van de bijdragen van de financiële sector. Een belangrijk economisch principe is dat de excesskost die verschillende belastingen met zich meebrengt in een redelijke verhouding met elkaar moeten staan. Uit de literatuur komt alvast naar voren dat belastingen op investeringen erg verstorend kunnen zijn. Breedgebaseerde consumptiebelastingen blijken ook minder nadelige groeieffecten te ressorteren. Het kan ook een interessante oefening zijn om alle uitzonderingsregels van bijvoorbeeld het BTW-stelsel onder de loep te nemen. Allerlei afwijkende regimes zorgen ervoor dat de fiscus in het BTW-stelsel 2,791 miljard euro misloopt wat liefst 11% is van de totale BTW-ontvangsten in ons land tegen slechts 3% in Nederland. Een rationalisering zou hier snel tot 2 miljard euro kunnen opbrengen. Essentieel is het om korte en lange termijneffecten van elkaar te onderscheiden. Een substitutie van inkomstenbelastingen voor consumptiebelastingen is de voorbije jaren door verschillende landen

gehanteerd wegens competitiviteitsredenen zonder inkomstenverlies met name door Duitsland.

Grafiek 19: Ontvangstenverlies in BTW-stelsel door uitzonderingsregels (% totale ontvangst, miljard euro op rechters)

Bron: Reckon Report, Study to quantify and analyse the VAT gap in the EU25, 2009

Belangrijk is om een eventuele belastingshervorming als een groot pakket te beschouwen en zo weinig mogelijk geïsoleerde maatregelen apart te beoordelen. Cruciaal is ook dat het gehele plaatje ook wat fairness betreft, aanvaardbaar is. In sommige landen genereren een heel beperkte groep belastingbetalers een extreem hoog aandeel in de belastingontvangsten. Zo is het in de VS voor de personenbelasting dat de top 0,7% tot 37% van de inkomsten genereert. Het proberen afromen van een dergelijk beperkte groep leidt dan ook tot talloze problemen met belastingontwijking en compliance. In ons land is de inkomstenongelijkheid veel beperkter dan in de VS wat zijn gevolgen heeft voor de verdeling van de belastinginkomsten. Wat eigendomsbelastingen betreft, is het een oude discussie dat de geschatte kadastrale inkomens al lang aan een update toe zijn.

Op basis van een groep van 25 landen komt het IMF(8) tot de vaststelling dat landen in de eerste plaats nieuwe inkomsten zoeken via directe belastingen (41,7%), indirecte belastingen (26,7%), administratieve tarieven (13,3%) waarbij de maatregelen betreffende de inkomstenbelasting op personen en uit kapitaal meer een verbreding van de belastingbasis betreft dan een verhoging van het tarief.

ITINERA Summer Seminar 2012

Essentiële stappen voor de fiscaliteit in ons land betreft het nauw opvolgen van tendenzen tot coöperatie wereldwijd, de aandacht voor administratief beheer en het maken van strategische keuzes inzake opsporen van non-compliance.

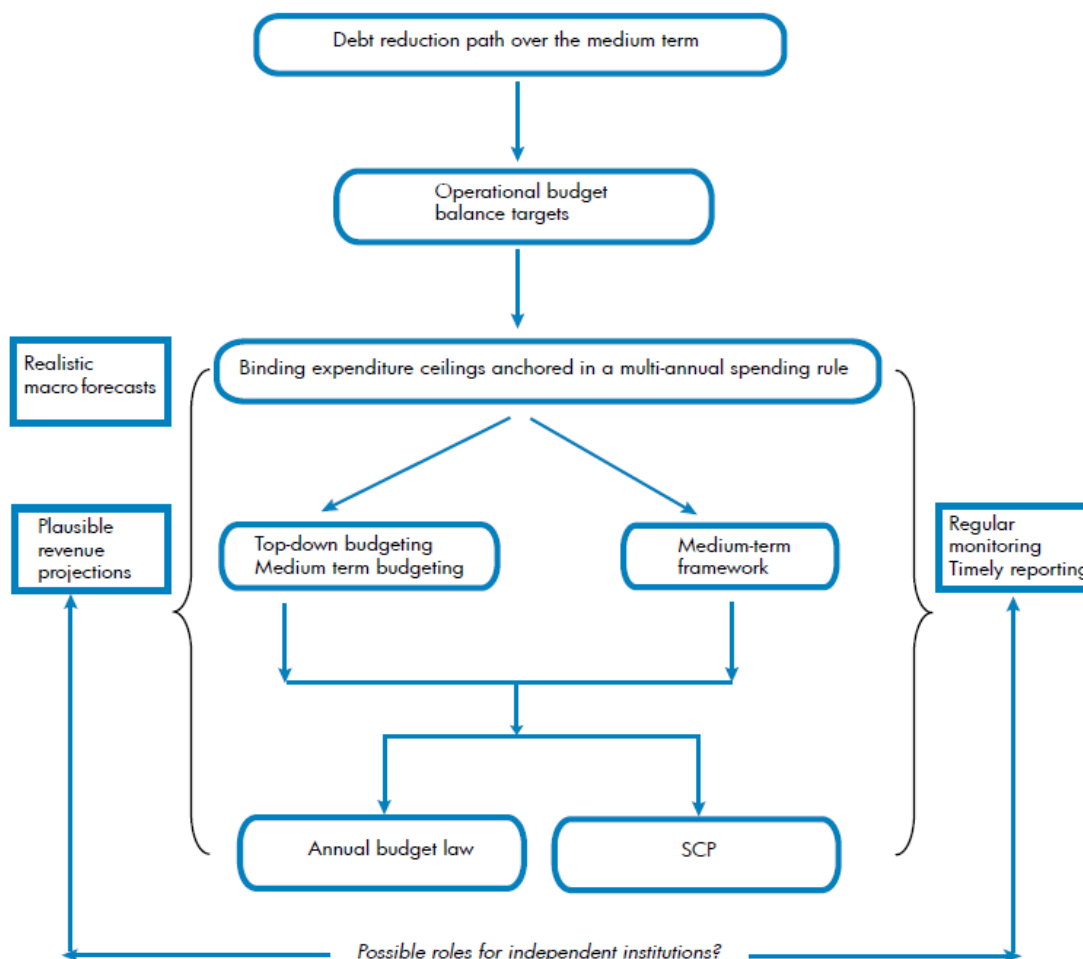
De uitdaging

We komen onvermijdelijk tot de conclusie dat we voor de opdracht staan om een wezenlijke saneringsoperatie door te voeren. De relancemaatregelen in ons land waren erg beperkt en het komt er nu op aan ze uit te faseren zodat we niet moeilijk nog spreken van tijdelijke en gerichte stimulus. Zeker in ons land is het te hachelijk om er vanuit te gaan dat de maatregelen zichzelf financieren. Overigens heeft de crisis voor een stuk niet anders gedaan dan werkelijke onderliggende staat van de budgettaire situatie bloot te leggen.

We weten allemaal dat de politieke besluitvorming in ons land gecompliceerd is om het eufemistisch uit te drukken. Hoe kunnen in dergelijke context dan beslissingen genomen worden die niet altijd even populair zijn? Uiteraard moet in eerste instantie uitgelegd worden waarom de maatregelen noodzakelijk zijn en dit kan best gedaan worden door iemand die over veel politiek kapitaal beschikt. Om de bezuinigingsoperatie zelf te kaderen kan zoals onderstaand schema duidelijk maakt, vertrokken worden van een duidelijk objectief voor schuldreductie. De operationele variabele hiervoor is een doelstelling voor het begrotingssaldo buiten rentebetalingen. De oefening beperkt zich niet alleen tot het reduceren van de uitgaven tot een duurzaam niveau maar ook het vervolgens verhinderen van nieuwe ontsporingen. Bij dit laatste kunnen afgesproken maar redelijke uitgavenlimieten erg nuttig blijken (naast een algemene monitoring van het begrotingssaldo buiten rentebetalingen). In ons land impliceert dit ook duidelijke afspraken tussen de verschillende overheidsgeledingen. Onafhankelijke begrotingsagentschappen zoals onze Hoge Raad voor Financiën kunnen hierbij vitaal zijn maar kunnen wellicht ook zelf geresponsabiliseerd worden.

ITINERA Summer Seminar 2012

Schema: Conceptueel kader voor implementatie sanering

Heel wat landen zijn nieuwe budgettaire instituties aan het creëren zoals Office for Budget Responsibility in het Verenigd Koninkrijk en Fiscal Management Strategy in Japan waarbij elke kostelijk initiatief onmiddellijk gecompenseerd dient te worden.

Zeker in de context van politieke volatiliteit kan ervoor geöpteerd worden een deel van de voorbereiding te depolitiseren door een ad hoc besparingscomité aan te stellen. Ministers hebben vaak de neiging om hun departement vrij te stellen van de noodzaak van besparingen. Dergelijke austeriteitscommissie functioneerde destijds erg goed in de Program Review van 1994 in Canada en werd recentelijk ook in Nederland en Groot-Britannië aan het werk gezet. Niet toevallig werden de politici die de conclusies van de experts overnamen eerder electoraal beloond dan wel gestraft.

ITINERA Summer Seminar 2012

Toen in Denemarken in 1983 een ratingagentschap dreigde met een verlaging van de kredietbeoordeling, won de oppositie met een platform van budgettaire sanering de verkiezingen.

Hierboven bleek al dat succesvolle saneringsoperaties voor een groter deel bestaan uit uitgavenbeperkingen dan belastingsverhogingen. Deze vaststelling lijkt voor ons land nog meer evident. Het is voor een land met een hoge belastingsdruk uiteraard nog hachelijker dan voor andere landen om te saneren door te belastingen te verhogen.

Als we bijvoorbeeld kijken naar Groot-Brittannië dan stellen we vast dat de nieuwe regering tegen 2014-15 6,3% van het BBP wil saneren waarvan drie vierde door uitgavenbeperkingen. En dit in een land waar de belastingsdruk meer dan 6 procentpunt van het BBP lager ligt dan in ons land.

We kunnen er niet zomaar vanuit gaan dat een budgettaire verstrakking neutraal zou zijn, laat staan stimulerend zou werken. Als we echter tot een goede coördinatie komen tussen het budgettair beleid dat verstrakkend is en het monetair beleid dat daardoor accommoderend kan zijn, dan is er zeker voor een land als België geen reden om te talmen met het aanpakken van misschien wel de grootste budgettaire uitdaging in haar geschiedenis. De omvang alleen al vereist dat dit een meerjarenprogramma vereist wat volharding zal vergen. Om de potentiële negatieve impact op de economie te beperken, horen er ook structurele hervormingen in het pakket welke op korte termijn misschien minder opbrengen, maar op lange termijn een groot verschil kunnen maken.

Uiteraard is België geen eiland en de spanningen in de muntunie hebben voor eens en altijd duidelijk gemaakt dat we nood hebben aan stringentere budgettaire surveillantie. In Belgische context werd te vaak gepoogd de sop en de kool te sparen via al te lakse opvolging.

De enige manier om een “sociaal Europa” te kunnen garanderen voor de toekomst, is via systeemhervormingen en een zuiver budgettair beleid. We weten al jaren dat de combinatie van stijgende levensverwachting met de veroudering van grote babyboomgeneratie een gigantische onbetaalde factuur betekent voor de sociale zekerheid. Daarvoor moest er opnieuw structureel worden ingegrepen, onder meer in pensioenen en op de arbeidsmarkt opdat mensen langer zouden kunnen werken. De economie is uit recessie maar is nog kwetsbaar. Vele Europese landen zitten intussen op hun tandvlees. Dat heeft te maken met de crisis maar ook en vooral met falend beleid uit het verleden. Volgens de regels van de Europese muntunie moesten alle landen begrotingsdiscipline aanhouden en de overheidsschuld naar 60% van hun jaarlijkse welvaartscreatie brengen. Vele lidstaten hebben dat niet gedaan: ook vóór de crisis was het gemakkelijk en populair om meer uit te geven dan we ons konden veroorloven. Daarmee heb je dan wel meteen het water aan de lippen als het minder gaat.

Minstens zo belangrijk als de specifieke maatregelen is de noodzaak aan een werkelijke cultuurbreuk. De voorbije periode van meer dan tien jaar voerde men beleid met budgettaire marges als smeermiddel. Deze episode is nu afgesloten: de budgettaire marges zijn namelijk fors negatief en

ITINERA Summer Seminar 2012

er is zich opnieuw een rentesneeuwbal aan het vormen. Later zullen we dan ook terugkijken op het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw als de periode waarin men de burger voorspiegelde dat alles gratis was. In de komende tien jaar zal de gebruiker van overheidsdiensten echter gevraagd worden om hiervoor te betalen en de rekening niet af te wentelen via de fiscaliteit. Denken we maar aan het gebruik van wegen, bruggen, scholen, riolering... Zo kan men bijvoorbeeld het weggebruik eindelijk laten betalen door het zogenaamde rekeningrijden in plaats van de file te subsidiëren.

Het bredere verhaal is dat we de plicht hebben om onze welvaartsstaat selectiever te maken, willen we de essentie ervan in standhouden. Onze pensioenen zijn bijvoorbeeld gemiddeld niet genereus, maar een derde van de pensioenrechten zijn niet opgebouwd door gewerkte jaren. Toen men enkele jaren geleden in het kader van het generatiepact mensen langer wilde laten werken, werd een pensioenbonus ingevoerd die opnieuw geld kost. Naast de begrotingsuitdaging moet er uiteraard gewerkt worden aan het economisch draagvlak in ons land. Dan belanden we bij die andere structurele problemen: competitiviteit, innovatie, ondernemerschap, loonkosten, langer werken, betere overheden.

Tot enkele maanden geleden wezen we vooral op de scheve verhouding tussen de generaties om aan te sporen tot besparingen. Een kind dat vandaag geboren wordt, zal over zijn leven 60.000 euro meer moeten bijdragen dan het zal ontvangen van de overheid. Dit argument maakte blijkbaar echter niet veel indruk. Vandaag is er de externe druk zodat iedereen begrepen heeft, dat men niet ongestraft de begrotingstekorten kan blijven opstapelen. We zullen echter wel een erg stevige kam nodig hebben..

In 2000 stemden alle EU-lidstaten in met een strategie om tegen 2010 "de meest competitieve kenniseconomie ter wereld" te zijn. Schuldafbouw is onvermijdelijk omdat vele landen van de Europese Unie, met België op de eerste rij, in het verleden hebben nagelaten hun huiswerk te doen om begroting, economie, arbeidsmarkt en pensioenen op orde te brengen. Bezuinigingen zijn helaas nodig om de staatsfinanciën gezonder te maken, de economie uit de wurggreep van overheidsschuld te halen en de vergrijzing te betalen. Er moet uiteraard nagedacht worden over modaliteiten: over het tempo van de schuldafbouw, over de manier waarop we verstandig kunnen besparen om meer groeipotentieel te bereiken, en over de mix tussen bezuinigen en belastinghervorming. Belangrijke besparingen vormen het uitgelezen moment om de interne werking van de overheid te herbekijken. We wensen de verantwoordelijken hierbij veel moed en hopen met dat deze nota inspirerend kan werken.

ITINERA Summer Seminar 2012

Een land als de Verenigde Staten ondervindt op dit moment daarvan nauwelijks last omdat beleggers het terecht of onterecht aanzien als een safe haven. De ervaring in de eurozone maakt ons duidelijk dat ons land in elk geval zulke illusies niet kan koesteren. In Europa wordt er nu duidelijk onderscheid gemaakt tussen landen. De renteniveaus zijn ondanks het ultrasoepele beleid van de centrale bank voor Zuid-Europese landen sterk opgelopen. Terwijl België niet wordt onderverdeeld bij de infame PIIGS-landen, merken verschillende waarnemers op dat België in elk geval op de scheidingslijn ligt (9). We kunnen in elk geval niet ontkennen dat ons politiek stelsel en economische fundamenten vandaag minder gunstig ogen dan we zouden hopen.

Take home points:

- er is veel meer nodig dan het uitfaseren van de relancemaatregelen
- budgettair beleid kan op automatische piloot via Automatic Budget System
- er moet een heroriëntering komen om de structurele aanpassing van de begroting meer langs de uitgavenkant te implementeren
- niet alleen moeten we het tekort wegsaneren, we moeten ook op termijn overschotten boeken om de hoge schuld af te bouwen
- belangrijk om ons niet blind te staren op de begrotingsbaten door het economisch herstel: we weten dat deze meevaller niet opweegt tegen de toename van de sociale uitgaven door de vergrijzing
- ons land heeft een groter aandeel structureel tekort in het totaal dan vele andere landen. Europa zal meer en meer hier op focussen
- landen onder acute stress, hebben geen andere keus dan fors te besparen. Dit kan essentieel zijn om vertrouwen te winnen dat het beleid de budgettaire situatie ernstig neemt. Zoniet kan de geëiste risicopremie dermate uit de hand lopen dat de wurggreep van hogere rentelasten en de daarmee gepaard gaande rentesneeuwbal oncontroleerbaar wordt.
- ideaal is coördinatie tussen het monetair en budgettair beleid. Hierbij hoeft de centrale bank niet de rente snel op te trekken omdat het risico op inflatie afneemt als inspanningen worden gedaan om de begroting te saneren
- maatregelen in de overheidssector worden elders in Europa beschouwd als een uiting van solidariteit vanwege een groep die eerder beschut is tegen de gevolgen van de crisis in tegenstelling tot werknemers in de private sector. Er worden ook maatregelen genomen om ambtenaren langer aan de slag te houden en slechts een deel van de natuurlijke uitstroom te vervangen.
- het volstaat in ons land niet om louter uitgaven in reële termen te bevriezen. Een zogenaamde koude douche operatie kan een belangrijk schokeffect genereren met lagere rente als gunstig gevolg. Hierbij is het essentieel dat er een groot maatschappelijk draagvlak gecreëerd wordt
- dat hervormingen in overheidsconsumptieve uitgaven zoals lonen, subsidies en transfers vallen op lange termijn het gunstigst uit voor de economische groei. Dit kan gepaard gaan met het

ITINERA Summer Seminar 2012

- maximaal vrijwaren van de zwaksten door sociale uitgaven veel selectiever te maken
- een ad hoc besparingscomité kan de voorbereiding starten voor het identificeren van de besparingen met voldoende oog voor detail wat geloofwaardigheid ten goede komt
- België kan aansturen op internationale kader zodat druk vanwege de peers commitment versterkt
- Essentieel is een lange termijnstrategie die vertrekt vanuit een geloofwaardige doelstelling voor de openbare schuld

1. Zo zou de activiteitsgraad stijgen van 61 naar 70% en daalt de werkloosheid naar 8%.
2. Nordhaus, W. D. (1994), 'Policy games: coordination and independence in monetary and fiscal policies', Brookings Papers on Economic Activity, vol. 2, pp. 139–216.
3. Alberto Alesina, "Fiscal adjustments: lessons from recent history", Ecofin, 15-4-2010
4. Considine, C and Duffy, D (2007) Tales of Expansionary Fiscal Contractions in Two European Countries: Hindsight and Foresight . NUI Galway Working Papers
5. Reinhart, Carmen and Rogoff, Kenneth, Debt and Growth Revisited, MPRA Paper 24376, University Library of Munich
6. Industrieel Beleid: terug van nooit weggeweest, Itinera Institute, <http://www.itinerainstitute.org/upl/1/default/doc/memo%202%20i%20beleid%20ivdc.pdf>
7. McKinsey & Company, How the worlds best-performing school systems come out on top
8. IMF, A Status Update on Fiscal Exit Strategies, Working paper 2010
9. Roubini Global Economics, Belgium: The New Maginot Line of the EZ Crisis?, juni 2010

Voor duurzame economische groei
en sociale bescherming.

Itinera Institute VZW

Leopold II Laan 184d B-1080 Brussel

T +32 2 412 02 62 - F +32 2 412 02 69

info@itinerainstitute.org

www.itinerainstitute.org

Verantwoordelijke uitgever: Marc De Vos, Directeur